

Ірина Андрусенко

Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ

2

ЧАСТИНА ПЕРША

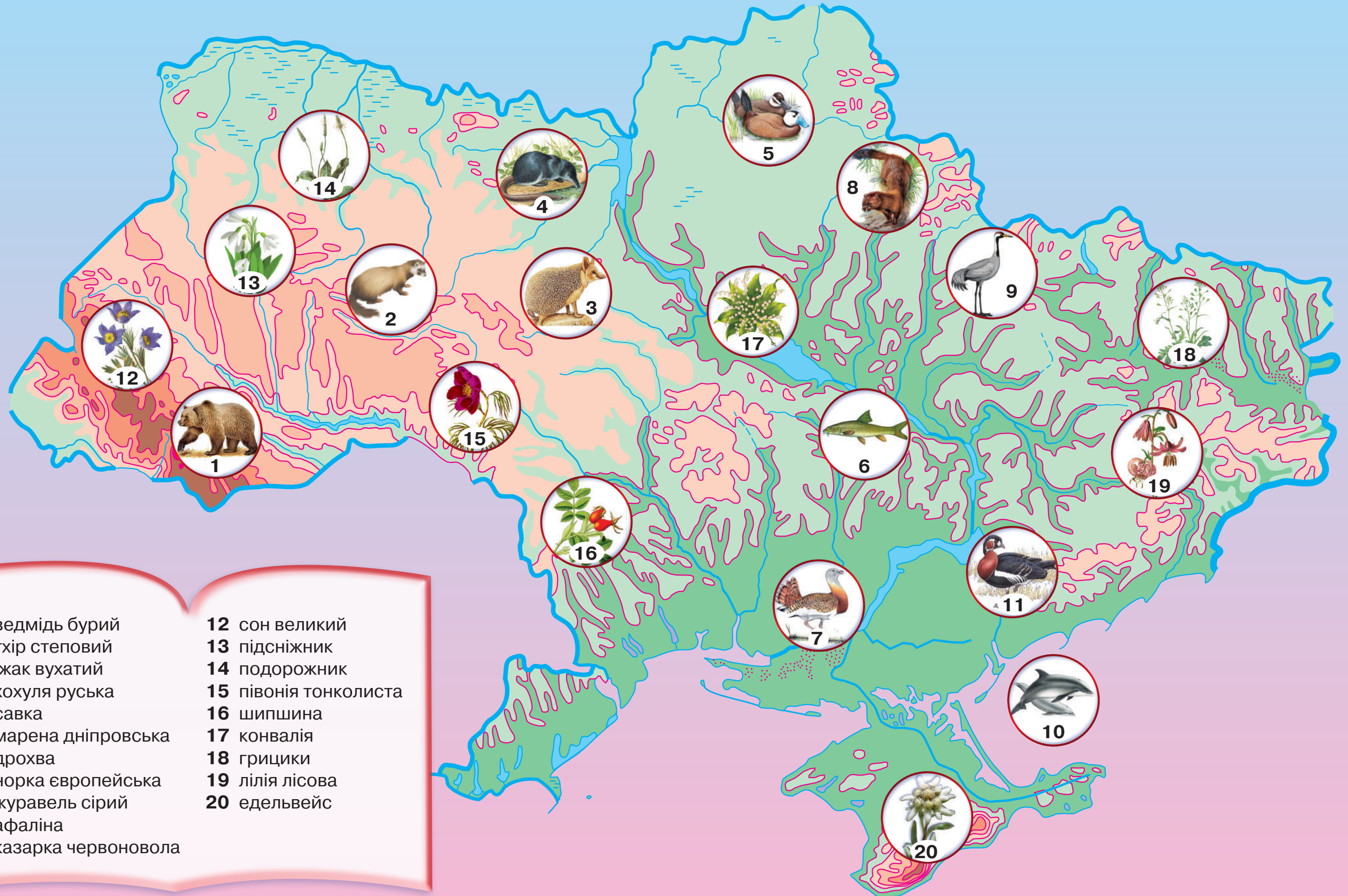
2

Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ

Ірина Андрусенко

2019

ТВАРИНИ ТА РОСЛИНИ ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ

- 1 ведмідь бурий
- 2 тхір степовий
- 3 їжак вухатий
- 4 хохуля руська
- 5 савка
- 6 марена дніпровська
- 7 дрохва
- 8 норка європейська
- 9 журавель сірий
- 10 афаліна
- 11 казарка червоновола

- 12 сон великий
- 13 підсніжник
- 14 подорожник
- 15 півонія тонколиста
- 16 шипшина
- 17 конвалія
- 18 грицики
- 19 лілія лісова
- 20 едельвейс

ДЕРЖАВНІ СИМВОЛИ УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНИЙ
ГЕРБ
УКРАЇНИ**

**ДЕРЖАВНИЙ
ПРАПОР
УКРАЇНИ**

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

*Музика Михайла Вербицького
Слова Павла Чубинського*

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Ірина Андрусенко

Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ

Підручник для 2 класу
закладів загальної середньої освіти

(у 2-х частинах)

Частина 1

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Київ
«Грамота»
2019

УДК 57.081.2*кл2(075.2)

А66

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 28.03.2019 № 407)*

Видано за державні кошти. Продаж заборонено.

Умовні позначення

	— Виконай завдання!		— Робота в парі
	— Дай відповідь!		— Запам'ятай!
	— Прочитай!		— Інтернет-джерело
	— Пофантазуй!		— Компетентнісні завдання
	— Поміркуй!		— Словник
	— Робота в групі		— Цікава інформація

Андрусенко І.

А66 Я досліджую світ : підруч. для 2 кл. закл. загальн. середн. освіти
(у 2-х частинах) : Частина 1 / Ірина Андрусенко. — К. : Грамота,
2019. — 112 с. : іл.

ISBN 978-966-349-724-2

ISBN 978-966-349-725-9 (частина 1)

Підручник розроблено відповідно до Державного стандарту початкової освіти (2018) і Типової освітньої програми колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченко. Його навчальний зміст поєднує природничу, громадянську, історичну, здоров'язбережувальну, соціальну, технологічну, інформатичну освітні галузі для формування ключових і предметних компетентностей.

Зміст підручника сприятиме особистісному розвитку учнів, формуванню соціальних, громадянських, екологічних і здоров'язбережувальних моделей поведінки. У ньому розкривається безмежний простір для творчості.

УДК 57.081.2*кл2(075.2)

ISBN 978-966-349-724-2

ISBN 978-966-349-725-9 (частина 1)

© Андрусенко І. В., 2019

© Видавництво «Грамота», 2019

Дорогий друже!

Ти тримаєш підручник, який пропонує вирушити в подорож разом із Знайчиками та дослідити навколишній світ. Тобі пощастить побувати біля високих гір, повноводних річок, синього моря, серед безкрайнього степу чи в оточенні вікових лісів.

Ти обов'язково дізнаєшся про властивості води, повітря, ґрунту й гірських порід. Навчишся правильно користуватися глобусом і картою, годинником, календарем і термометром. Ти зрозумієш, як ці надзвичайні пристрої стали людині надійними помічниками.

Усе це — твоя Батьківщина. Тут живуть твої близькі, друзі та знайомі або незнайомі люди, з якими тобі доводиться спілкуватися. Вони — громадяни незалежної країни. Ти теж громадянин (громадянка) України, бо живеш на цій землі.

Люби й шануй традиції, свою землю, рідний край та співучу українську мову.

Успіхів тобі у досягненнях!

Авторка

ОСІННЯ МАНДРІВКА

ПІЗНАЮ НАВКОЛИШНІЙ СВІТ

Непомітно наближається справжня красуня осінь. Попереду три місяці яскравої, кольорової, дощової, похмурої, смачної та запашної осені. І ти не помітиш, як листя почне шарудіти під ногами.

На вулиці стає холодніше, тому треба тепло одягатися. Осінніми днями намагайся більше гуляти — фотографуй осіннє небо, квіти, жовто-багряне листя, малюй та не сумуй, що вже минуло літо.

Прочитай вірш.

З тобою

Послухай, як струмок дзвенить,
Як гомонить ліщина.
З тобою всюди, кожна мить
Говорить Україна.

Послухай, як трава росте,
Напоєна дощами,

І як веде розмову степ
З тобою колосками.

Послухай, як вода шумить, —
Дніпро до моря лине, —
З тобою всюди, кожна мить
Говорить Україна.

П. Осадчук

Прочитай рядки вірша з виділеним словом. Як ти думаєш, чому автор вірша так наполегливо просить тебе послухати?

Про що у вірші кожної миті тобі промовляє Україна?

Який орган чуття людина використовує, щоб прочитати вірш?

А послухати його?

Розкажи, які органи чуття людина використовує, щоб відчутти запах, дотик і смак.

Досліди, за допомогою якого органу чуття людина отримує найбільше інформації.

**Людина сприймає навколишній світ
за допомогою органів чуття.**

Пізнавати свій край завжди цікаво. Досліджуй природу також за допомогою предметів.

Розглянь малюнки. Назви предмети, якими тобі доводилося користуватися.

Коли ти спілкуєшся з однокласниками, слухаєш розповідь учителя, гуляєш парком чи лісом, чуєш спів пташок або читаєш книжку, ти дедалі більше дізнаєшся про навколишній світ.

Розгляньте репродукцію картини.

О. Щербаков. Осінь

Яка пора року та місяць відображені на картині?
Яку місцевість відтворив художник? Чому на деревах змінився колір листя?
Які кольори переважають на картині?

Подивися довкола. Прислухайся до чудової музики природи. Захоплюйся співом птахів, красою лісів і полів, шумом річок і струмків, величчю гір. Це — твій рідний край!

Поясни прислів'я.

Кожному мила своя сторона.

Прочитай казку.

Осінь іде в гості

У матері-Осені було три сини: Вересень, Жовтень і Листопад. Вирішила вона відвідати їх, побачити, як вони господарюють.

Завітала до старшого сина Вересня. Потішив її веселий, багатий та щедрий Вересень зібраним урожаєм у садах і на городах, пригостив запашними грушами та рум'яними яблуками.

Задоволена матуся вирушила до середнього сина Жовтня. Він зустрів її різнобарвністю кольорів, постелив золоті килими:

— Коли я мандрую світом, рослини перетворюють зелений колір одягу на багряно-золотий, а з неба падають краплини, як справжнісінькі діаманти.

Йому не було часу навіть і поговорити з матусею. Жовтень малював, малював, малював...

Помандрувала Осінь до найменшого сина Листопада. Хотіла обняти його, а він гнівно струшував листя з дерев, жбурляв його та лякав птахів. Матуся дуже образилася й засмутилася. Повернулася додому стомлена й заснула на цілий рік.

За Л. Чижовою

Назвй осінні місяці. Чому Листопад був непривітним до матері? Прочитай рядки в тексті про місяць, який був чемним і добрим.

Відшукай інформацію про походження назв місяців *жовтень* і *листопад*.

Прочитай вірш.

Вересень

Вересень вересом
вистелив ліс —
хай він цвіте
для дубів і беріз,
що одяглися
у жовті плащі
і виглядають
осінні дощі.

Н. Поклад

О. Мехлер. Верес. Пейзаж

Чому люди назвали місяць *вересень* саме так?
Як ще називають вересень?

6

ПРИРОДА ТА РУКОТВОРНИЙ СВІТ

Сонце, Місяць, зорі, повітря, вода та ґрунт — це **нежива природа**. Рослини, тварини й люди — це **жива природа**. **Природа** — це все, що тебе оточує, крім предметів, створених людиною.

 Розглянь малюнки. Визнач об'єкти, що належать до природи.

 Назви предмети, які створені людиною. Які належать до природи?

Усі предмети, що оточують нас, поділяють на дві групи: **об'єкти природи** та **предмети, створені людиною**. Природа та рукотворний світ взаємопов'язані між собою.

Люди, рослини, тварини та гриби — це живі тіла, їх називають **організмами**. Те, з чого складаються тіла, називають **речовиною**. Усі тіла складаються з речовин.

 Пригадай, які об'єкти належать до живої природи, а які — до неживої.

 Порівняй об'єкти живої та неживої природи. Визнач між ними відмінність.

Жива природа не може існувати без неживої. Усім живим організмам потрібні сонце, повітря та вода.

Прочитай оповідання.

Чи далеко до осені?

Лелека з лелечихою та лелеченятами живуть на старому в'язі. Тарас, Гриць, Микола й Тетяна витанцьовують під в'язом і гукають:
— Лелеко, лелеко, до осені далеко?

Лелека, нагнувши дзьобату голову, дивиться на дітей, а потім починає клекотати. Про що він клекоче? Спробуй розбери.

Лелеченята топчуться в гнізді, але злетіти не наважуються.

— Лелеко, лелеко, до осені далеко? — знову запитують діти.

Лелека й лелечиха заклопотані, їм ніколи відповідати. Вони щось говорять до своїх лелеченят, а потім штовхають їх на край гнізда.

— Ой, вони ж розіб'ються! — злякано шепоче Тетяна.

— У них же крила є! — заспокоює її Тарас.

Лелеченята, неохоче відірвавшись від гнізда, злітають у небо. Плавно летять над садом і городами, туди, де голубіє річка. А за ними — лелека з лелечихою.

Ідуть дні за днями. На зеленому човні пропливає літо.

— Лелеко, лелеко, до осені далеко? — знову виспівують під в'язом Тарас, Гриць, Микола й Тетяна.

Тиша. У гнізді порожньо. З в'яза зривається жовтий листочок, кружляючи в повітрі, поволі опускається на землю.

За В. Чухлібом

Клєкіт — переривчасті звуки, що їх видають деякі великі птахи.

Де жила сім'я лелек? Якими справами протягом літа були заклопотані птахи?

Чи допитливими були діти? Куди з гнізда полетіли птахи?

Усе живе харчується, дихає, росте, розмножується, відмирає — це жива природа.

8

Досягнення людства

Людина отримує від природи все, що потрібне для життя: ди-хає повітрям, використовує воду, вирощує рослини та розводить тварин для своїх потреб.

 Розглянь малюнки. Поеднай у пари об'єкти природи з предметами, які створені людиною.

Поміркуйте, що спільного між утвореними парами. Чим вони відрізняються? Наведіть приклади таких пар.

Люди виготовляють різноманітні речі, щоб пере-суватися, обробляти землю, навчатися, готувати їжу, мати житло.

Праця людини неможлива без техніки. Папір для твоїх зошитів і підручників зроблено на фабриці. Хліб і хлібобулочні вироби, що ти споживаєш, спекли на хлібозаводі. Тканини, з яких пошитий твій одяг, виготовили на ткацьких верстатах. Іграшки теж приду-мали та зробили люди.

**Тебе оточують предмети,
які зроблені руками людини. Це — вироби.**

Розглянь малюнки. Для яких потреб люди створили зображену техніку?

Яка техніка, на твій погляд, найважливіша?
Яка техніка не забруднює природу? Запитай у дорослих, які помічники є для ведення домашнього господарства.

Поміркуй, люди яких професій працюють у перукарні, лікарні й пекарні.

Відгадай загадку. Про яку професію йдеться?
Розкажи, ким ти мрієш стати в майбутньому.

Він з комп'ютером на «ти»,
Розумніших не знайти,
Віртуальний творить міст
Диво-майстер

**Предмети, що створені завдяки розуму й рукам людини,
називають досягненнями людства.**

ВПЛИВ СОНЦЯ НА СЕЗОННІ ЯВИЩА В ПРИРОДІ

Пригадай, до якої природи належать сонце, повітря та вода.

Прочитай оповідання.

Осінній ранок видався тихим. По небу пливуть насуплені хмари. Вони сонно потягуються й перетворюються на пухнасті біло-рожеві баранці.

У повітрі вже відчувається вранішня прохолода. Важкі сірі хмари вказують на перші осінні заморозки.

Раптом обрій став яскраво-золотим з відтінком рожевого. Темно-сірі хмари поблідли, небо завітчалось сонячними промінцями — це перша вранішня усмішка сонця, яке ще ховається за обрієм.

Сонце повільно й урочисто викотилося на небо та сповістило всім про новий день:

— Доброго ранку!

— Доброго ранку, сонечко!

За матеріалами Інтернету

Яку пору року описано в тексті? Які явища природи вказують на заморозки? Прочитай у тексті, що відбувалося з хмарами, коли прокинулося сонечко. Чи вітаєшся ти кожного ранку? Які ще існують форми привітання?

Розглянь малюнки. Коли так буває? Назви осінні явища природи.

Чи залежить ваш настрій від явищ природи? Розкажіть, за якими явищами природи ви вже спостерігали.

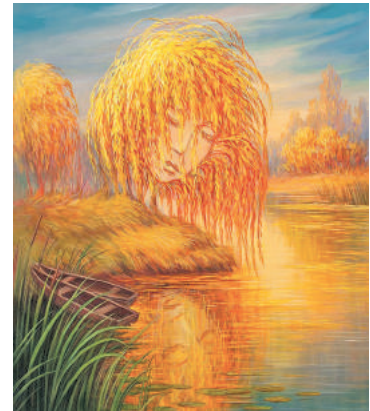

Прочитай вірш.

Осінь близько

— Чом твоє, вербичко,
Посмутніло личко?
— Бо гуде вітрисько,
Бо вже осінь близько —
Зніме з мене шати,
Треба буде спати.

Н. Поклад

О. Шупляк. Верба

Шати — святковий одяг.

Чому засмутилася вербичка? Як вона здогадалася, що осінь близько?
Що відбувається з рослинами восени?

Погода та її елементи

Прокинувшись уранці, ти, напевне, з цікавістю виглядаєш у вікно. Дивишся, яке небо — ясне чи похмуре. Можливо, там іде дощ — варто одягнутися відповідно та не забути парасольку. Та ні, сонячно й сухо! Холодно чи тепло? Надворі тихо чи дме вітер? Від погоди залежить, як спланувати свій день, яким буде твій настрій та навіть самопочуття.

Люди завжди цікавляться погодою. Робота водіїв, пілотів, хліборобів, рибалок і моряків залежить від погодних умов. Однак ніхто не може замовити погоду.

Для кожної пори року характерні певні явища природи. Вони щодня впливають на погоду.

Природа розкриває свої таємниці людям, які постійно за нею спостерігають. Уважні люди можуть безпомилково визначити, яка погода буде найближчим часом. Тварини та рослини навчать тебе передбачати погоду.

Знайди в Інтернеті та подивися сюжет, як тварини допомагають передбачити погоду.

Природа вчить, як на світі жити.

Прочитай вірш.

Про погоду

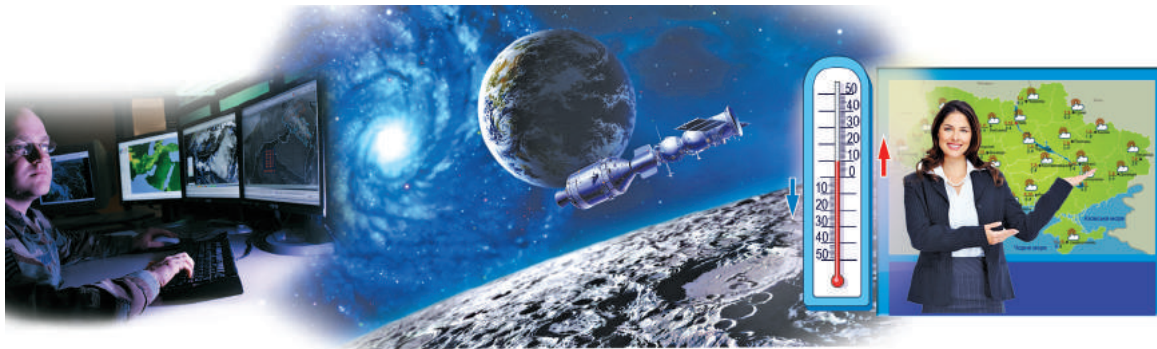
Сьогодні добре знають люди,
яка погода завтра буде,
бо теле- й радіопрогноз
підкаже — спека чи мороз.
В старі ж часи — і це знаменно —
діди й бабусі наперед
прогнозували достеменно
погоду з безлічі прикмет:
як місяць гострий — на негоду,
як рівний — на ясну блакить,
щербатий — то відомо зроду,
що незабаром задощить...

Д. Білоус

Розпитай у дорослих, як у давнину прогнозували погоду.
Дізнайся, навіщо люди це робили.
Дізнайся, що означає вираз *щербатий місяць*.

Людей, які вивчають погоду, називають **синоптиками**. Вони спостерігають за температурою повітря, напрямком і силою вітру, наявністю чи відсутністю опадів, хмарністю. Прогноз погоди ти можеш дізнатися з новин по телебаченню, радіо й Інтернету.

Прочитай прислів'я. Поясни, як ти його розумієш.

В осінній час сім погод у нас: сіє, віє,
Туманіє, шумить, гуде, мете і зверху йде.

Зміни, спричинені підвищенням чи зниженням температури повітря, хмарністю, опадами, вологістю та напрямком вітру, завжди впливають на погоду.

Якщо постійно спостерігати за явищами природи, записувати температурні показники в календар погоди, то можна її передбачити.

Відгадай загадку.

Мене часто просять, ждуть,
А тільки покажусь — ховатися почнуть.

Гра «Дощик».

1. Відтворіть пальчиками шум осіннього дощу.
2. Відтворіть зливу.

Допоможи Знайчикам підібрати відповідний одяг для осінньої прогулянки.

Щоб не захворіти, завжди одягайся відповідно до погоди.

Прочитайте казку. Розіграйте в класі в особах, як люди вмовили Сонечко.

Куди ховається Сонечко

Сонечко приносило людям тепло й затишок. Якимось воно помітило, що люди на Землі вже йому не радіють, бо настільки звикли до нього, що стали байдужими. Воно вирішило сховатися за високими горами та далеким морем.

Здивувалися люди, коли на небі не стало Сонечка, і занепокоїлися: уже не чути було сміху, усі змерзли. Люди вирішили пошукати Сонечка, але довкола було темно. Молодий Місяць показав шукачам шлях. Коли люди прийшли до домівки Сонечка, найсміливіший виступив уперед і промовив:

— Будь ласка, повертайся назад, адже без твого тепла ми мерзнемо, твої промені дарують нам радість.

— Ви про мене забули, — відповіло Сонечко, — але саме я даю вам життєву енергію.

— Повертайся, ми будемо тобі вдячні, — благали сумні люди.

— Добре, я повернуся, але світитиму тільки вдень, а вночі відпочиватиму. Тоді вам світитимуть Місяць і зорі, а ви будете з нетерпінням чекати нового дня.

Відтоді Сонечко освічує Землю вдень, а вночі ховається, щоб люди відпочили. Новий день принесе ще більше радості, адже Сонечко повернулося!

За М. Солтис

Чому Сонечко вирішило сховатися від людей? Що відчували люди без нього?

Поспостерігай за змінами в природі, розкривай та досліджуй причини їхнього виникнення, роби висновки.

ОСІНЬ — ЩЕДРА ГОСПОДИНЯ

Спочатку осінь — пишна, золота й сонячна, а потім — сумна, дощова та холодна. Листя на деревах змінює колір від жовтого до багряного, а згодом сполохане вітром листя опадає на землю, вистилаючи її м'яким килимом.

Після дощу в лісі багато грибів. У садах достигають яблука, груші, горіхи, виноград та ягоди. Осінні квіти — айстри, жоржини й хризантеми — радують нас яскравими кольорами.

Дикорослі та культурні рослини

Розглянь малюнки. До якої природи належать рослини?

Існує багато рослин, і вони дуже різні. Велике дерево, запашна троянда та маленькі сунички — усе це рослини.

Одні ростуть у лісі, наприклад: ліщина, ялина та конвалія, а кульбаба й конюшина — на луках. **Рослини** — це дерева, кущі та трав'янисті рослини.

Пригадайте, за якими ознаками поділяють рослини.

Рослини поділяють на дикорослі та культурні.

Дикорослі рослини не висаджують і не доглядають. Вони ростуть там, де умови для їхнього розвитку найбільш зручні. **Культурні рослини** вирощують, доглядають і збирають. Вони ростуть на полях, городах, у садах і парках.

Поясни, що означає доглядати за рослинами.

Рослини належать до живої природи.

Осінь дарує людям те, що виростило літо. Більше дарунків отримав той, хто більше працював.

Прочитай текст.

Бабусин город

Усі дорослі поїхали в поле збирати врожай картоплі, а нас залишили вдома з бабусею.

— А ви, діти, ідіть на город і збирайте овочі, — сказала нам бабуся.

Ми взяли й побігли на город. А Чапа й Усик за нами — допомагати. й дуже вправно допомагали Марійці копати картоплю: вони рили землю лапами й навіть носом. так і летіла, а Марійка збирала її в .

А я пішов смикати , хоча й не знав, яка вона. І вийшло: смикаю , а висмикую то , то . Висмикнув ненавмисно навіть та й тільки три .

Мені хотілося заплакати, але бабуся заспокоїла й промовила:

— Іване, коли сам посієш і виростиш кожну рослину, тоді нічого не переплутаєш. А на наступний рік приїдеш і будеш сам доглядати за маленьким городом.

Коли мама й тато повернулися з поля, бабуся нас дуже хвалила: сказала, що ми будемо хорошими помічниками. А про й ніхто не дізнався. Увечері ми всі їли молоду та салат із зібраних овочів.

За В. Сутєєвим

Які рослини збирали на городі діти?
Чому Іванові було складно знайти моркву?
А чи знаєш ти, як росте морква?
Назві одним словом зібрані рослини.

Розглянь малюнки. Назви, де зібрали такий урожай.

Розкажіть, який урожай збирали ваші родини цієї осені.
А ви їм допомагали?

Сфотографуй овочі або фрукти, які вирости у вас у саду чи на городі.
Розташуй світлини на стенді для шкільної виставки.

Поясни прислів'я.

Осінь багата, зима сита.

Прочитай уривок з вірша.

Співанка про місяці

Вересень-місяць добре ґаздує,
Овоч смачненький дітям дарує.
А місяць жовтень мряку розсіє,
В лісах, в садочках лист пожовтіє.
А листопад — той жалю не має,
З дерев останнє листя зриває.

М. Підгірянка

ґаздувати — господарювати.

Про які місяці йдеться в уривку з вірша?
Назви місяці по порядку.
Чим особливий кожний місяць?

**Усі культурні рослини колись були дикорослими.
Рослини, які вирощують люди, називають культурними.**

Гриби та рослини

Уважно розглянь отруйні гриби та рослини. Запам'ятай їхні назви.

**бліда
поганка**

гірчак

**опеньок
несправжній**

мухомор

**чортів
гриб**

блекота

дурман

конвалія

**вовча
ягода**

**вороняче
око**

Плоди та насіння

Розглянь малюнки. Назви рослини та їхні плоди й насіння.

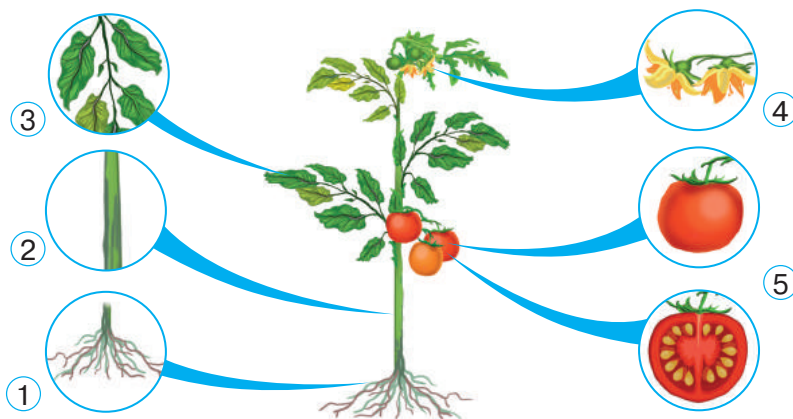

Ніколи **не збирай** та **не їж** ягоди, плоди, насіння та гриби, про які ти не знаєш.

Практична робота «Досліджуємо рослину» (починайте з кореня).

1. Пригадайте основні органи рослини.
2. Яку роботу для розвитку рослини виконує кожний орган?

Розглянь малюнок. Назви рослини, які квітують у тебе біля будинку.

Які кольори мають осінні квіти?
Зверни увагу на форми квітів.
З яких органів вони складаються?
Яке в них стебло? До якої групи рослин вони належать?

Дізнайся, як називають ці рослини. Розкажи про свою участь у вирощуванні рослин удома.

Спостерігай за рослинами на квітнику.

Дослідь плоди й насіння рослин (за власним вибором).

Потурбуйся про корм для тварин. Разом з дорослими приготуй горішки для білок, а для птахів — насіння клена, соняшника та гарбуза. Адже тваринам узимку знайти корм буде дуже нелегко.

Розглянь малюнки. Назви, яким кормом і яких тварин можна підгодувати взимку.

Осінньої пори багато справ по господарству. Люди поспішають зібрати врожай у садах і на полях: яблука, груші; картоплю, капусту, соняшник, кукурудзу та буряки; запасуються соломомою — для годівлі тварин взимку.

До першого снігу треба виорати ґрунт, щоб посіяти на полях зерно озимої пшениці для наступного врожаю.

Поясни прислів'я.

Хто про землю дбає, тому вона повертає.

Розглянь ілюстрації.

Розкажи, що роблять восени люди у твоєму краї.
Як ти допомагаєш по господарству та в підготовці до зими?

У жодному випадку **не можна** спалювати опале листя та сміття.

ОСІННІ ТУРБОТИ ТВАРИН

З настанням осені звірі починають готуватися до зими та зимових холодів. Миша зносить до нори або ховає в дуплах дерев насіння різних рослин. Білка робить запаси жолудів, горіхів, грибів, які ховає під опалим листям, у дуплах або розвішує на деревах. Посилено харчуються перед зимовою сплячкою їжак, борсук і бурий ведмідь. Восени в багатьох звірів змінюється забарвлення хутра. У лисиці, вовка та зайця відростає пухнаста й густа шерсть. Комахи ховаються в шпаринки, менше літають у повітрі. Птахи від нестачі корму збираються у вирій, а ті, хто залишаються, переселяються ближче до людських осель.

Розглянь малюнки та назви тварин, які готуються до зимового періоду.

Хто чим любить ласувати взимку? Які тварини впадають у сплячку?

Восени можна спостерігати за дятлами, воронами, сойками, білками, мишами, жабами, метеликами, мурашками, жуками й іншими тваринами.

Практична робота «Спостерігаю за поведінкою тварин».

1. Під час прогулянки в лісі або в парку вибери зручне місце під деревом або кущем і заховайся.
2. Посиди в схованці нерухомо 5–10 хвилин. Тварини почнуть з цікавістю визирати до тебе, а потім вийдуть зі своїх схованок.
3. Зверни увагу, які вони; чим покрите їхнє тіло та який воно має колір.
4. Поспостерігай, чим живиться тварина, як добуває їжу, у яких умовах мешкає.

Дізнайся, які тварини твого краю пристосувалися до зими. Поспостерігай за поведінкою комах.

Прочитай вірш.

Осінь

Щебетали птахи в лісі
На крислатому горісі.
А як сонечко схололо —
Птахи всі за видноколом
Позникали.
В лісі звірі танцювали —
Аж травичку потоптали.
А як змерзли вуха й ноги,
Звірі в нори і барлоги
Повтікали.

Поселився вітер в лісі
Серед ночі на горісі —
І на всіх деревах віти
Почали тоді тремтіти,
Бідолахи.
Вранці клени посмутніли,
А надвечір пожовтіли, —
І злетіло в небо листя
Понад лісом золотистим,
Ніби птахи.

П. Осадчук

Крислатий — той, який має розкішну крону (про дерево, кущ); гіллястий.
Видноколо — простір, який можна охопити зором.

Чому позникали птахи?
Куди повтікали звірі?

Поясни причини зміни в поведінці тварин.
Чим живитимуться, наприклад, дикі качки, гуси та лебеді, коли мороз скує водойми товстим шаром льоду?

Розглянь малюнки. Назви птахів.

Упізнай тих, яких підготовуватимеш узимку.

Що змушує птахів з настанням холодів збиратись у далеку дорогу?

Голод і холод змушують птахів мандрувати до теплих країв. Першими відлітають птахи, які харчуються комахами: ластівки, солов'ї та зозулі, а пізніше ті, що живляться на водоймах: дикі качки й гуси.

Птахів, які восени відлітають, а навесні повертаються у свій край, називають **перелітними**. Птахів, які залишаються зимувати, називають **зимуючими**.

Поясни прислів'я.

Восени й горобець багатий.

Прочитай вірш.

Хто де живе

Білка селиться в дуплі,
Їжачисько — у кублі,
Вепр — у хащах верболизів,
А ведмідь — в глухій барлозі,
Мудрий лис живе у норах,

Тигр — у джунглях, барс — у горах,
Олень — в тундрі і в лісах,
А верблюд — в пустелі,
А орел — могутній птах —
У гнізді на скелі...

О. Орач

Назві, де живуть персонажі вірша.

Які тварини мешкають у твоєму краї?

Розглянь малюнки. Назві тварин.

Поміркуй, як називають тварин, які живуть серед природи.
Де вони мешкають?
Чи доглядають за ними люди?
Чим живляться тварини в лісі?
Чи всі тварини, зображені на малюнку, можуть узимку знайти їжу?

Чому у звірів шубки стають пухнастими?

Прочитайте казку в особах.

Орел і Лис

Зійшлися якось Орел з Лисом та й розговорилися.

— Добре тобі: ти все бачиш, бо високо літаєш! — із заздрістю промовив Лис.

А Орел відповідає:

— А я й тебе навчу літати.

Узяв Лиса в лапи та й злетів з ним. А як піднявся дуже високо та й каже:

— А що, чи вже звук до висоти?

— Та вже!

— Ну, якщо звук, то хочу тебе пустити, аби сам летів!

Та й відпустив. А Лис летів-летів та й упав на землю.

Орел з висоти запитує:

— А як було летіти?

А Лис йому у відповідь:

— Та летіти легко, але падати боляче!

Чому Орел погодився підняти Лиса в небо?
Чи вдалося Лису політати так, як уміють птахи?
Поясни, чому така пригода сталася з Лисом.

Знайди в Інтернеті та переглянь мультфільм «Консервна бляшанка» («Уроки тітоньки Сови»).

Яка пригода сталася із звірятами?
Чому тварини були обурені?
Чи знаєш ти, куди потрібно викидати сміття?

Що станеться, якщо люди не перестануть викидати сміття в заборонених місцях?

ПІЗНАЮ СВІЙ РІДНИЙ КРАЙ

Твоя родина, дім, школа, місто чи село, країна — це твоя Батьківщина. У кожної людини є свій рідний край — той неповторний куточок на Землі, де вона народилася й виросла, який вона любить. Людину оточують рослини, тварини й улюблені речі.

Розглянь ілюстрації. Розкажи, де ти живеш.

Прочитай вірш.

Батьківщина

Знаєш ти, що таке Батьківщина?

Батьківщина — це ліс осінній,
це домівка твоя, і школа,
і гаряче сонячне коло.

Батьківщина — це труд і свято,
Батьківщина — це мама і тато,
це твої найщиріші друзі
і бджола у веснянім лузі.

Батьківщина — це рідна мова,
це дотримане чесне слово.

А. Костецький

Як називають людей, які народилися й живуть в Україні?

Рідний край для кожного з нас розпочинається з дому та вулиці, на якій ми живемо. Кожен населений пункт — місто або село — має свою історію.

Склади розповідь за планом, розкажи.

- Де ти живеш? (Місто, село, селище).
- Чому твоє місто чи село має таку назву?
- Яку назву має твоя вулиця?
- Дізнайся, чому вона має таку назву.
- Що тобі найбільше подобається у твоєму місті, селі або селищі, на твоїй вулиці?
 - Що б ти хотів (хотіла) змінити на своїй вулиці, щоб вона стала кращою?

Дізнайся, чим цікаве місто або село, де ти живеш. Підготуй невелику розповідь і розкажи в класі.

Чи знаєш ти, які видатні люди прославили твоє місто й село, Україну?

Цікава інформація

Елизавета Мерешко — українська плавчиня, п'ятиразова параолімпійська чемпіонка, майстер спорту України міжнародного класу.

Леонід Каденюк — перший космонавт незалежної України, льотчик-випробувач, генерал-майор Військово-повітряних сил України, Герой України.

Прочитай вірш.

Зупинись. У цю хвилину,
В цю святкову світлу мить
Гімн величний України
Підіймається в блакить.

Лиш почуєш його звуки,
Повні волі й чистоти,
Притисни до серця руку —
В душу їх свою впусти.

Пісня крила розпростерла,
У полон серця бере,
Заспіваєм: «Ще не вмерла...»,
Присягнемо: «І не вмере!»

Н. Гуменюк

Прочитайте Гімн України на початку підручника. Вивчіть його й заспівайте разом.

**Місце, де ти живеш, — це частина
великої країни — України.**

Моя країна – Україна

Природа України багата й різноманітна. Є тут ліси, степи, луки, річки, озера, гори та моря.

У безхмарний вечір небо України всипане зорями. Вони здаються далекими мерехтливими та блискучими цятками. Однак кожна зоря — це величезна куля, що світиться. Сонце — одна з них, що знаходиться найближче до Землі.

Сонце — безкоштовне невичерпне джерело екологічно чистої енергії. Люди придумали, як використовувати сонячне тепло. Наприклад, за допомогою батарей, які накопичують енергію Сонця, можна забезпечити гаряче водопостачання й опалення в житлових будинках, скоротивши витрати електроенергії та шкідливі викиди в повітря.

Чи заощаджуєте ви електроенергію в школі та вдома? Розкажіть одне одному, які методи заощадження ефективні.

Розглянь малюнки. Назви об'єкти, які тобі доводилося бачити.

планета Земля

дзиґа

глобус — модель Землі

Чим подібні зображені предмети? Чим відрізняються?

Земля має форму кулі й обертається навколо своєї осі та навколо Сонця. Це засвідчують фотографії Землі, зроблені з космічного корабля.

Люди створили зменшену модель Землі — **глобус**.

На глобусі зображено обриси води й суші так, як вони розміщені на поверхні Землі. Вода на глобусі позначена блакитним кольором, суша — зеленим і коричневим.

Розгляньте на уроці глобус. Знайдіть на ньому Україну. Покажіть столицю України.

Назвіть, з якими країнами межує Україна.

Усе, що позначено на глобусі, переносять на папір і створюють **карти**.

Карта України — це зменшене зображення поверхні нашої Батьківщини. Різними кольорами й значками позначено об'єкти природи. Це — **умовні позначення**. Наприклад, синя лінія — це річка. Голубим кольором на карті позначено моря та озера, коричневим — гори, а зеленим — рівнини.

Розглянь карту України. Як позначені міста? Знайди місце, де ти живеш.

Який колір переважає на карті?
Що це, на твою думку, означає?
Знайди гори на карті України.

Розкажи, про що розповіла тобі карта.
У яких куточках України ти мрієш побувати?

Любити та знати своє місто, село та селище так само необхідно, як любити й знати свою Батьківщину — Україну.

ЧОМУ БУВАЄ ДЕНЬ І НІЧ. ДОБА

Для жителів Землі зміна дня й ночі — настільки звичне явище, що мало хто задумується над тим, а чому ж так буває.

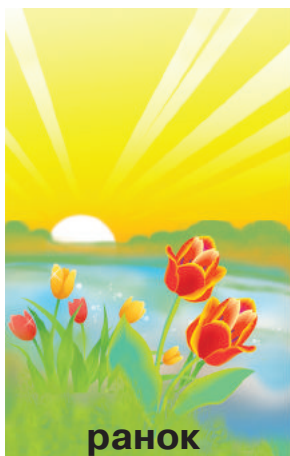

Відгадай загадки.

1. Він найпершим прокидається,
Чепуриться, умивається,
Вийде з темряви швиденько,
Привітає Землю-неньку.
Є така в нього турбота —
Всіх підняти до роботи.
2. Вечір серпанком Землю вкриває,
Навколо все стихло, усе засинає.
Вечір веде за собою сестричку,
Місячну, зоряну панночку ...

Розглянь малюнки. Коли так буває?

Поспостерігай за сонцем. Доповни речення.

Коли сонце зійшло не дуже високо — це ...

... починається тоді, коли сонце заходить за обрій.

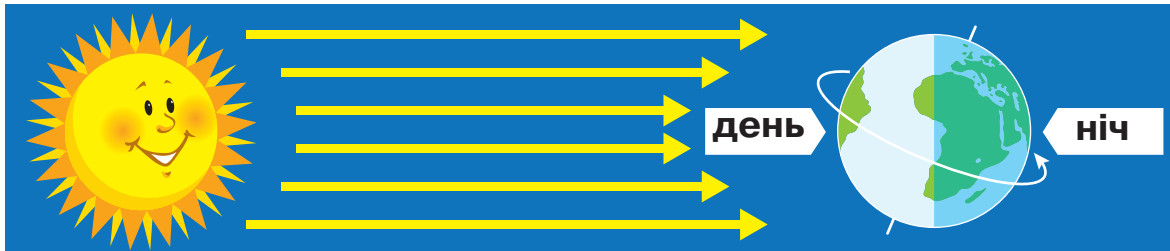
... настає відразу, як стемніє.

Поміркуй, яку частину доби становить день.

Планета Земля обертається навколо своєї осі. Під час обертання одна сторона земної кулі повернута до Сонця й освітлюється його променями. На цій стороні Землі буде день. Протилежна сторона залишається неосвітленою Сонцем, у цей час на ній буде ніч.

 Розглянь малюнок. Визнач, коли буває день, а коли — ніч.

Під час обертання Землі навколо своєї осі одна сторона планети — освітлена, а друга — затемнена.

Вісь — уявна лінія, навколо якої обертається Земля.

Один повний оберт навколо своєї осі Земля робить за 24 години. Цей час називають **добою**.

Чи знаєш ти, як обертається планета Земля?
Як ти уявляєш обертання Землі навколо власної осі?

Скористайся годинником, виготовленим на уроці «Інформатика та технології» (частина 2 підручника «Я досліджую світ. 2 клас»).

Визнач на годиннику, о котрій годині сходить сонце.
Скільки годин триває день?
О котрій годині розпочинається вечір?
Скільки годин триває ніч?
Скільки годин продовжується доба?

З давніх часів люди помічали, що тінь від предметів змінюється від положення Сонця на небі. У Стародавньому Єгипті винайшли сонячний годинник. Це був стовпчик, тінь від якого падала на циферблат з позначками годин. У сонячний день тінь переміщувалася на циферблаті й показувала час. Проте ці пристрої були не дуже зручними, оскільки не функціонували за хмарної погоди та вночі.

Дослідження «Зміна дня й ночі». За допомогою лампи та глобуса досліди зміну дня й ночі.

1. Розглянь малюнок.
2. Постав на стіл лампу та глобус.
3. Увімкни лампу, направ світло на глобус, як показано на малюнку.
4. Покрути глобус навколо своєї осі. Що ти спостерігаєш?
5. Зроби висновок.

Якщо в тебе немає глобуса, виконай дії, замінивши його на м'яч. Спробуй, у тебе все вийде!

Прочитай українську казку.

День і Ніч

Жили собі День і Ніч. Вони були сусідами. Прийшло до них Сонце й почало гратися з квітами та деревами. Сонечко й День почали товаришувати, забувши про Ніч.

Ніч дуже розгнівалася, що Сонце всі люблять, а її навіть не бачать. Вона запросила Сонце в гості, а потім його закрила в кімнаті. І стала Ніч володарювати на Землі.

Усе заснуло. Тільки прокинулася білосніжна Конвалія й почала будити всіх лісових мешканців:

— Ми повинні врятувати Сонечко, бо без нього всі загинемо, — сказала вона.

32

Квіти попросили допомоги в доброї чародійки. А коли Сонце з'явилося, квіти дуже зраділи, кивали своїми голівками, вітаючи його. Побачила це Ніч та й каже:

— Якби я була світлою, мене б теж любили.

А чародійка їй відповідає:

— **Мало бути світлою зовні, потрібно мати ще і світлу душу.**

Домовилися між собою День і Ніч і поділили час навпіл: Сонце світить — це День, Сонце не світить — це Ніч.

Чому посварилися День і Ніч?

Що трапилось із Сонцем?

Чи справедливо вчинила Ніч?

Хто допоміг переконати Ніч поступитися?

Яке рішення прийняли День і Ніч?

Як ти розумієш слова чародійки?

Що відбулося б на планеті Земля, якби насправді сталася така історія?

Розподіліть ролі та розіграйте в класі цю казку. Імпровізуйте!

Разом з дорослими визнач, коли настає той чи інший час доби. Наведи периклади.

Обґрунтуй свою думку.

РОЗПОРЯДОК ДНЯ

Зміна дня й ночі впливає на твій розпорядок дня.

Розглянь малюнки та дай відповіді на запитання.

За допомогою годинника досліди, що ти робиш зранку.

Які дії виконуєш удень? Скільки часу витрачаєш на прогулянку й ігри? З котрої та до якої години ти робиш уроки? О котрій годині лягаєш спати? Чи вистачає часу на сон, прогулянку, допомогу рідним, розваги та спорт?

Складіть правила розпорядку дня.

Дайте поради щодо правильного виконання розпорядку дня школяра.

Дотримуйся розпорядку дня — це важливо для здоров'я.

ОБЕРТАННЯ ЗЕМЛІ НАВКОЛО СОНЦЯ

Пори року

Ти вже знаєш, що Земля обертається навколо своєї осі, тому відбувається зміна дня й ночі. Одночасно вона обертається навколо Сонця. Вісь Землі нахилена, і сонячні промені нерівномірно зігрівають нашу планету. Це явище називають **зміною пір року**. Нахил приводить до того, що кількість сонячної енергії, отриманої тією або іншою півкулею, змінюється впродовж року.

Прочитай вірш.

Від зими до зими

Січень січе,
Лютий лютує,
Березень плаче,
Квітень квітує,
Травень під ноги
Стеле травицю,
Червень складає
Сіно в копиці,
Липень медовий
Бджілок чарує,

Серпень чудовий
Булки дарує,
Вересень трусить
Груші в садочку,
Жовтень гаптує
Клену сорочку.
Йде листопад,
Застеля килими,
Грудень надходить —
Початок зими.

Ф. Петров

Назви місяці, починаючи із січня.

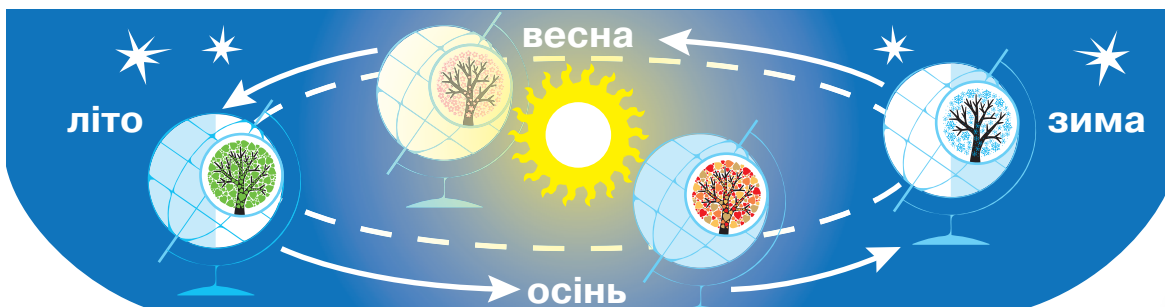
Які місяці належать до зимової, весняної, літньої та осінньої пори року?

Чи знаєш ти, як обертається планета Земля навколо Сонця?

Розкажи, як ти уявляєш обертання Землі навколо власної осі.

Скільки на це потрібно часу?

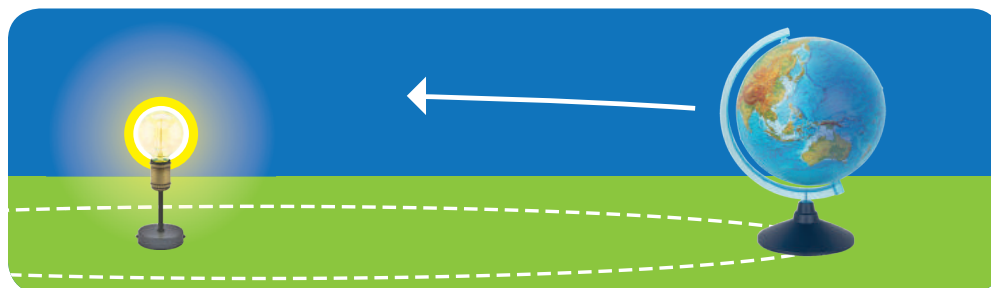

Земля здійснює навколо Сонця один оберт упродовж 12 місяців, або за 1 рік. Зміна пір року є «сигналом» для початку розвитку рослин та їхнього цвітіння, перельотів птахів, розмноження тварин, початку зимової сплячки.

Дослідження «Як Земля освітлюється Сонцем».

Разом з дорослими, користуючись глобусом і лампою, ти можеш змодельювати, як Земля освітлюється Сонцем у різні пори року.

1. Розглянь малюнок.
2. На столі умовно намалюй коло, що зобразить земну орбіту.
3. У центрі кола постав лампу — це буде Сонце.
4. Глобус постав так, щоб його вісь була нахилена до лампи. У такому положенні глобуса лампа добре освітлюватиме його поверхню. В освітленій частині глобус знаходиться в положенні «літо», у затемненій — «зима».

5. Пересунь глобус, не змінюючи початкового положення: «осінь» — «весна», «зима» — «літо», «весна» — «осінь». Зверни увагу на верхню та нижню частини глобуса, як вони освітлюються.

Якщо ти уявиш на місці лампи та глобуса Сонце й Землю, то стане зрозуміло, що в освітленій частині планета отримує тепла більше, а з протилежного боку — менше.

- За який час Земля здійснює повний оберт навколо власної осі?
Завдяки чому земна поверхня отримує різну кількість сонячних променів?
За який період відбувається проходження нашої планети по орбіті?
Що відбудеться на планеті Земля, якщо вона перестане обертатися?

Поясни, від чого залежать зміни в природі.

Зі зміною пори року змінюється й тривалість дня та ночі.

Календар

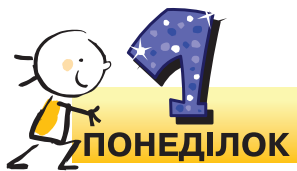
Відгадай загадку.

Дванадцять братів
По-різному називаються
І різними справами займаються.

Щоб знати, який сьогодні день, місяць чи рік, потрібен **календар**.
Рік складається з 12 місяців, що йдуть один за одним. У кожному місяці 30 днів або 31 день. Та є й один найкоротший місяць — лютий, у якому лише 28 (або 29) днів. Усього в році 365 (або 366) днів. Місяці складаються з тижнів. У тижні 7 днів: понеділок, вівторок, середа, четвер, п'ятниця, субота, неділя.

Прочитай вірш, добираючи з малюнків назви днів тижня.

Вранці ми із добрим ділом день вітали ...
Ніченька минула скоро — трудовий іде ...
За ним спритна, молода поспішає ...
А четвертий день тепер називається ...
Діло добре ладиться, як настала ...
Вдома скрізь кипить робота, як почнеться день ...
А субота — хлібом-сіллю привела сестру ...
Ось і тижневі кінець, хто трудився — молодець.

С. Жупанин

Вивчи напам'ять назви днів тижня. Назви одним словом 7 днів. Скільки днів має тиждень?

Дізнайся в дорослих, коли в лютому буває 29 днів, а не 28, а в році — 366 днів, а не 365. Чому так буває?

Роздивися малюнок. Визнач, який місяць зображений на цьому умовному календарі. Які дні зазначені? Як позначено тижні? Скільки днів у листопаді?

Листопад						
Дні тижня		Листопад			Назва місяця	
Понеділок	Вівторок	Середа	Четвер	П'ятниця	Субота	Неділя
				1	2	?
4	5	?	7	8	9	10
?	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	?	23	24
25	?	27	28	29	30	
Робочі дні				Вихідні та свята		

Який місяць передував листопаду? У який день розпочався місяць? Визнач, яка сьогодні дата. Відтвори пропущені числа.

Зроби календар на уроці «Інформатика та технології» (частина 2 підручника «Я досліджую світ. 2 клас»).

Прочитай казку.

Казка про день народження

Ліза ніколи не вітала з днем народження своїх однокласників. Але завжди раділа цукеркам і печиву, якими її пригощали. При цьому Ліза примовляла:

— А мій день народження стане найкращим! У мене буде більше цукерок і торт, а святкування відбудеться у великому розважальному центрі.

Ліза вже обрала найкрасивіше плаття й корону. Вона склала список гостей, розіслала запрошення. Дівчинка склала смачне меню, батьки замовили клоунів і шоу-програму.

Нарешті настав довгоочікуваний день! Ліза з батьками чекали гостей, але ніхто не приходив.

— Де ж усі? Адже я найкраща й найкрасивіша! Чому ж ніхто не прийшов? — мало не плакала Ліза.

Так і провела день народження Ліза одна: вона об'їлася тортом, дивилася шоу-програму, стрибала на батутах.

У школі ображена дівчинка після уроків підійшла до свого однокласника Максима:

— Чому ти не прийшов? — запитала Ліза.

— Лізо, ти ніколи не приходила на мої свята, хоча я тебе кликав. Ти ніколи не вітала мене, не бажала нічого. Узагалі я не впевнений, що ти пам'ятаєш, як мене звати.

— Яка різниця, як тебе звати? Адже це ж було моє свято й ви повинні були прийти до мене!

— Ми нічого тобі не повинні!

Ліза зрозуміла, що отримала те, на що заслуговувала. Її ніхто не привітав, але ж і вона ніколи нікого не вітала й ігнорувала кожне свято. Не дарувала подарунків, не писала привітань, не дзвонила.

— Невже я така егоїстка? — запитала Ліза в мами.

— Ти просто ще маленька, принцесо, ти можеш повчитися на своїх помилках. Давай відзначимо в календарі дні народження твоїх однокласників. І ти будеш їх вітати, щоб зробити їм приємне.

Цілий рік Ліза вітала дітей з їхніми святами: знімала відеопривітання, ліпила з пластиліну фігурки. Спочатку вона просто хотіла, щоб і до неї в наступному році хтось прийшов на свято, але потім Ліза зрозуміла, що робити приємне іншим дуже захоплює, що вона не одна-єдина принцеса в школі. Усі її подруги були гарними та милими, а хлопчики були цікавими й веселими!

Наступного року Лізіна казка про день народження здійснилася. Читати їй привітання, дарувати подарунки та їсти торт приїхало дуже багато дівчаток і хлопчиків. Свято було веселим і запам'яталося на все життя!

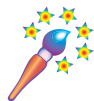
За М. Сурженко

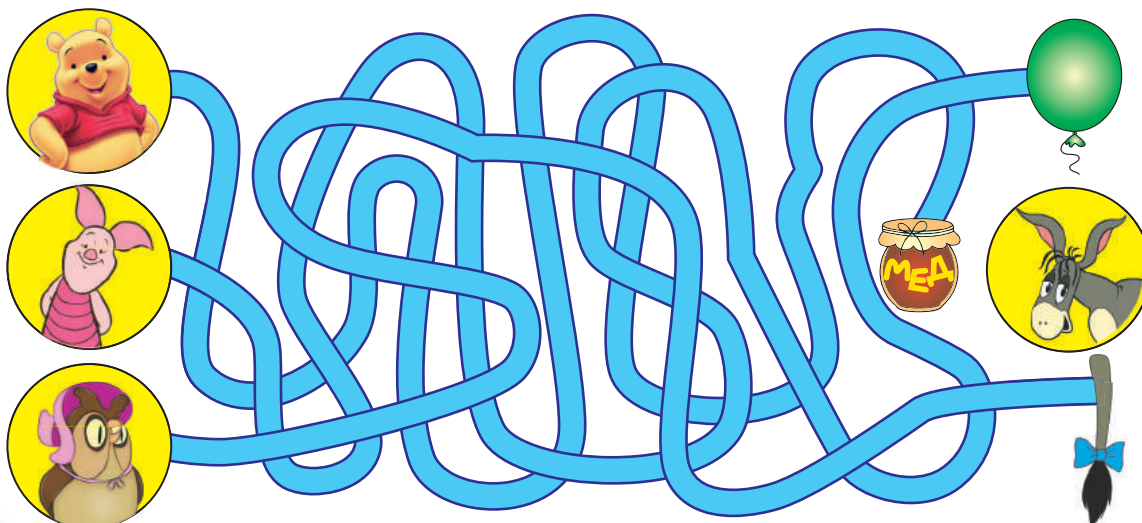
Як ти вважаєш, чому діти не прийшли до дівчинки на свято?
 Яку пораду дала мама доньці?
 Як Ліза довела своїм друзям, що вона їх поважає?
 Яким ти уявляєш свій день народження?
 Чи всі так поведуться?

Підготуйте виставу за казкою: розподіліть ролі та розіграйте в класі діалоги.

Гра «Відшукай подарунки». Допоможи Віслючку отримати подарунки від друзів.

Відшукай у календарі день свого народження, дні народження своїх друзів. Знайди відповідний місяць у календарі. Відшукай число та день, у який ти святкуватимеш свій день народження.

Познач у календаріку, який ти зробив (зробила) на уроці «Інформатика та технології», дні народження своїх рідних і друзів.

Тепер ти будеш вітати всіх вчасно!

Зроби для друзів листівку-запрошення на свій день народження.

Звичаї дарувати подарунки існують у всьому світі, їх дарують на дні народження, Різдво й Новий рік та інші сімейні свята.

Пригадай та знайди місяць і дату, коли святкують день Святого Миколая, Новий рік, Різдво Христове.

Розглянь ілюстрації. Як святкують Новий рік діти різних країн?

Італія

США

Китай

Японія

Франція

Німеччина

В Україні прийнято відзначати особисті й родинні свята. Поцікався, як відзначають родинні свята люди інших країн.

Виріжте на уроці «Інформатика та технології» витинанки та подаруйте їх своїм рідним.

ПОВІТРЯ ТА ЙОГО ВЛАСТИВОСТІ

Наша планета оточена товстим шаром повітря. Воно прозоре й без кольору, крізь нього легко проникають сонячні промені. Восени сонячних днів стає значно менше. Сонце не піднімається так високо, як улітку. Його промені погано нагрівають Землю. Температура повітря стає дедалі нижчою. Коротшають дні, довшають ночі. Уранці в долинах клубочаться тумани. Частіше бувають заморозки.

Відгадай загадку.

Таке велике, що охоплює весь світ,
Таке маленьке, що в будь-яку шпарину зайде.

До якої природи належить повітря?

Розглянь малюнки. Визнач, які предмети допоможуть виявити повітря.

Дослідження «Ознаки повітря».

1. Візьми поліетиленовий пакет і «упіймай» ним повітря.
2. Закрути пакет. Пакет наповнений повітрям.
3. Зроби невеликий отвір, натисни на пакет і спрямуй струмінь повітря на обличчя.
 - Що ти відчуваєш?
4. Візьми зошит і помахай ним біля обличчя.
 - Що відбулося? Подивися навколо себе. Що ти бачиш? Чи заважає тобі повітря бачити предмети?
 - Чи бачиш ти повітря? Чому?
5. Зроби висновки.

Повітря не має кольору, воно — прозоре.

Повітря ми відчуваємо: коли воно рухається — виникає вітер. Іноді вітер ледь помітний, а часом дме з величезною силою. Переконайся, що повітря є всюди. У цьому тобі допоможуть досліди.

Дослід 1

1. У ємність з водою повільно опусти порожню пляшку. Відчуй опір повітря.

Так, це повітря не пускає воду піднятися догори.

2. Нахили склянку вбік, щоб повітря вийшло зі склянки та звільнило місце для води.

- Що заважає занурити склянку у воду?

3. Зроби висновок самостійно.

Дослід 2

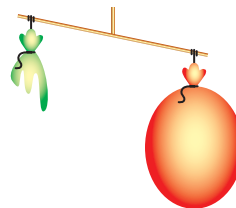
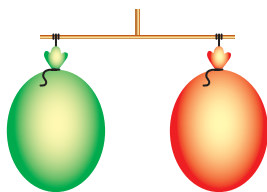
- Перевір, чи має повітря вагу.

1. Надуй дві повітряні кульки.

2. Прив'яжи кульки до протилежних кінців палки чи лінійки.

3. Посередині прив'яжи нитку, установи рівновагу між кульками.

4. Проколи одну з кульок.

- Що відбулося?

5. Зроби висновок.

Дослід 3

У склянку з водою кинь шматочок крейди чи ґрунту.

- Що ти спостерігаєш?
- Чи можеш ти почути повітря?

Так, це повітря. Повітря є скрізь.
Коли ти дмеш через трубочку в склянку з водою, ти чуєш, як виходить повітря.

Які ознаки має повітря?

Чи можеш ти доторкнутися до повітря?

Поміркуй, як довести, що повітря знаходиться навколо нас.

Повітря має властивість розширюватися при нагріванні та стискатися при охолодженні. Перевір на дослідах, що відбувається з повітрям унаслідок зміни температури.

Дослід 4

1. На горловину пластикової пляшки одягни повітряну кульку.
2. Налий в одну ємність холодну воду, а в іншу — гарячу.
3. Спочатку занурюй пляшку в гарячу воду. Спостерігай, що відбувається з кулькою.
4. Потім занурюй пляшку в холодну воду.

Повітря здатне розширюватися при нагріванні та стискатися при охолодженні.

Повітря є навколо нас, у землі й воді.

Прочитай назву вірша. Як ти думаєш, про що йтиметься у вірші?

Розгулявся нині вітер

Розгулявся нині вітер,
Не дає спокою вітам.
Скрізь, де тільки він буває,
Спокою уже немає.
Позганяв чорнючі хмари
У великій отари
І примусив сльози лити,
Щоб дощами землю вкрити.
Перехожі полякались,
У домівки поховались,
А вітрисько знай радіє,
Що і він лякати вміє.

Г. Мороз

Які картини виникли у твоїй уяві під час читання вірша?
Як ти розумієш виділене речення?

«Збери» і поясни прислів'я.

Куди

впаде.

вітер

дме,

дощ

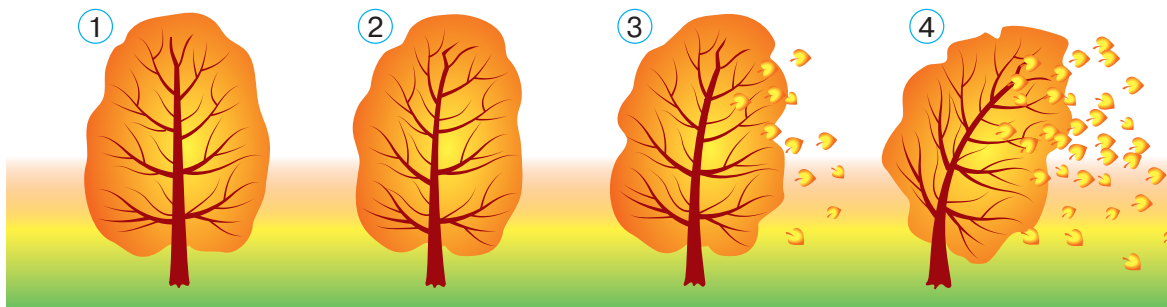
туди

Поспостерігайте за рухом хмар на небі, за листям на деревах.
Чи вдалося побачити повітря, відчутти його запах? Чому?

Добери слова, які характеризують вітер, зображений на малюнках.

помірний

сильний

слабкий

немає вітру

45

Що ти будеш робити, коли подує сильний вітер?

Вітер — це рух повітря над Землею. Сильні вітри називають **бурею** та **ураганом**. Буря — вітер великої руйнівної сили, який дме тривалий час. Бурю ще називають **буревієм**. Великої шкоди буревій завдає людині й природі: ламає дерева, руйнує будівлі, лінії електропередач, знищує родючий шар ґрунту. Узимку сильні вітри спричиняють хуртовини.

Складіть правила поведінки під час буревію.

Розглянь ілюстрації. Розкажи, для чого люди використовують повітря.

Чи завжди вітер буває корисним?

Чи доводилося тобі використовувати енергію вітру?

Відгадай загадку.

Через ніс проходить в груди
І виходить знов назад.
Невагоме і прозоре,
а без нього ми ніяк.

Людина вдихає й видихає повітря — вона дихає. Якщо без їжі та води людина може прожити декілька днів, то без повітря не проживе й трьох хвилин.

І вдень і вночі без зупинки працюють органи дихання. Дихальна система побудована так, що людина може дихати носом і ротом. Дихання через ніс — запорука здоров'я, а дихання ротом, навпаки, — показник хвороби. Люди, які не звикли постійно дихати через ніс, схильні до застуди та захворювань.

Потренуйтеся дихати через ніс. Чергуйте вдих і видих.

Фізкультхвилинка. Виконайте десять присідань. Видихайте повітря через рот, а вдих робіть через ніс.

Позмагайтеся! Візьміть однакові повітряні кульки. Хто перший надує кульку? У кого з вас найбільша кулька?

У кого з вас найбільша кулька, той може набрати в легені більше повітря й видихнути його в кульку.

Такі вправи тренують серцевий м'яз і допомагають бути здоровим серцю.

Для здоров'я людини дуже важливо розвивати легені, щоб вони вміщували більше повітря. Цьому сприяють ранкова гімнастика, заняття фізкультурою та спортом, помірна фізична праця, ігри на повітрі.

Розкажіть, як дбають у вашій родині про здоров'я.
Чи займаєтеся ви фізкультурою та спортом? Яким видом?
Скільки часу ви перебуваєте на свіжому повітрі?

Намагайся завжди **вдихати повітря через ніс,**
а видихати через рот.

Повітря сприяє зміцненню здоров'я. Людина щохвилини робить 15–17 вдихів і видихів, часом не звертаючи увагу на те, яким повітрям дихає. Потрібно пам'ятати, що під час дихання в організм людини можуть потрапляти шкідливі речовини з пилом і димом.

Розглянь ілюстрації. Визнач, що забруднює повітря.

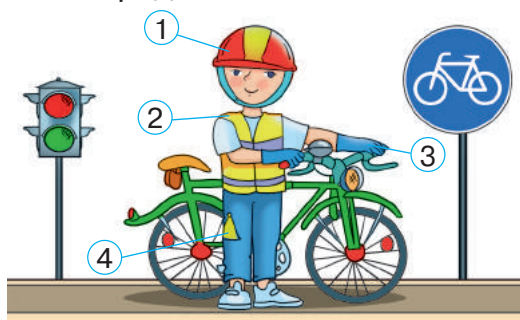
Для поїздки до школи обирай громадський транспорт, багато рухайся, під час прогулянки користуйся велосипедом. Не забувай, що велосипед — транспортний засіб. Це означає, що треба обов'язково знати й дотримуватися Правил дорожнього руху. Кататися на велосипеді дозволено у дворі житлового будинку, парках, скверах, на дачних ділянках, там, де нічого не загрожує твоєму здоров'ю.

За Правилами дорожнього руху дітям до 14 років рухатися проїзною частиною дороги **заборонено**.

Розгляньте малюнок. Складіть правила поведінки під час прогулянки на велосипеді. Назвіть спорядження.

Чисте повітря потрібне рослинам, тваринам і людям.

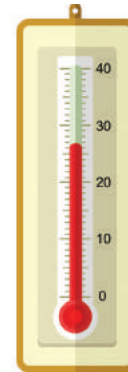
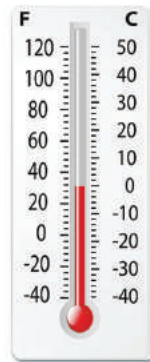
ТЕРМОМЕТР. ВИМІРЮВАННЯ ТЕМПЕРАТУРИ ПОВІТРЯ

Відгадай загадку.

Скляна трубочка тоненька,
Рідина в ній червоненька.
Як тепло — догори стрибає,
А як холодно — униз спадає.

Ще на ньому є шкала,
Цифрами вся списана,
Прилад — загадковий,
Скаже тобі, чи ти здоровий.

Температуру повітря вимірюють за допомогою **термометра**. На ньому є шкала, на якій поділками позначено градуси. Кожна поділка відповідає одному градусу. Цифри, що стоять біля поділок, показують температуру повітря. До шкали прикріплена скляна трубка. Її нижня частина заповнена ртуттю або забарвленим спиртом. Коли надворі тепло, рідина в трубці піднімається вище 0, а коли холодно — опускається нижче 0. Температуру вимірюють у **градусах** ($^{\circ}\text{C}$).

Дослід. Дізнайся температуру повітря впродовж дня.

Які прилади ти використаєш для визначення температури повітря?

За допомогою термометра можна виміряти температуру повітря, води та тіла людини.

Виготов на уроці «Інформатика та технології» модель термометра.

Дослідіть, як працює термометр.

Як улаштована його шкала?

Порухайте нитку по шкалі.

Відшукайте поділку 0°C .

Де знаходиться поділка 3°C тепла? 10°C морозу?

Число 0 на шкалі означає 0°C . Усі цифри, розміщені вище 0, показують градуси тепла, а нижче 0 — холоду.

Якщо рідина в трубці піднімається вище 0, наприклад на п'ять поділок, то записують $+5\text{ }^{\circ}\text{C}$, тобто п'ять градусів тепла. Якщо опускається на п'ять поділок нижче 0, то записують $-5\text{ }^{\circ}\text{C}$, тобто п'ять градусів морозу.

Проведіть досліди.

Дослід 1. Опустіть термометр у склянку з теплою водою. Що відбувається в трубці термометра?

Дослід 2. Перенесіть термометр у склянку з холодною водою. Подивіться, що тепер відбувається зі стовпчиком рідини в трубці.

Чому рівень води при нагріванні підвищився, а при охолодженні знизився?

**Під час нагрівання рідина розширюється,
а під час охолодження стискається.**

Без допомоги дорослих дітям ртутним термометром користуватися **не можна**.

Ртуть, яка знаходиться всередині трубки термометра, — шкідлива для твого здоров'я. Якщо ртутний термометр розбився, його треба швидко підняти й подивитися, чи не висипалися сріблясті горошинки ртуті. Якщо стався такий випадок, відразу повідом про це батьків. Після того як зібрано ртуть, кімнату треба провітрювати не менше шести годин.

Пошкоджений термометр **заборонено викидати в смітник чи каналізацію, змитати віником, збирати пилососом**.

Потрібно використовувати електронний термометр, який не нашкодить твоєму здоров'ю.

Складіть правила безпечного користування термометрами.

Навіщо треба вміти визначати температуру?

З якою метою встановлюють термометр за вікном?

Чому дітям не можна користуватися ртутним термометром?

Досліди, для чого призначені термометри та як їх використовують.

ВОДА ТА ЇЇ ВЛАСТИВОСТІ

Вода — найважливіша на планеті рідина. Але не всю воду можна споживати. На Землі майже вся вода солонa. Лише невелика частка прісної води придатна для вживання. Без води не можуть існувати людина, рослини та тварини. Життя можливе лише там, де є вода.

Узимку вода стає кригою, снігом, кристалами льоду, інієм — на траві, гілках дерев і кущів.

У місцях, де немає води, люди копають колодязі, будують канали, штучні моря та водосховища, щоб забезпечити себе нею.

Дослід. Дізнайся більше про воду.

1. У склянку з чистою водою опусти ложку. Чи добре ти її бачиш?
2. Подивися, чи має вода колір.
3. Визнач смак і запах води в склянці.

4. Зроби висновок: «Вода не має ні кольору, ні смаку, ні запаху».

Про які властивості води тобі стало відомо?

Поясни, чому в акваріумі добре видно рибок, рослини, пісок і камінці.

Вода текуча, прозора, не має форми, кольору, запаху.

Прочитай казку.

Дощик

— Тук! Тук! Тук! — Дощик швидко налив величезні калюжі й милувався в них, заглядаючи згори. Йому подобалося, коли дерева ставали зеленими, а квіти тягнули до нього свої голівки.

Дощику інколи бувало сумно, коли краплі падали на землю. Вони знову випаровувалися й перетворювалися на Дощик, що жив у хмаринці.

Одного разу він задумався: «Чому я живу на маленькій хмаринці, а злива живе он на тій величезній чорній хмарі?»

— Люба хмаринко! — гукнув Дощик. — Спусти мене ближче до тієї чорної хмари!

Хмаринка з Дощиком опустилися нижче, і Дощик гукнув:

— Зливо, чому ти велика та сильна, а я маленький?

Чорна хмара стала суворішою. Від несподіванки загуркотіла громом і спалахнула блискавкою, хлинула срібними нитками до землі.

— Вона нічого не відповіла! — здивовано вигукнув Дощик.

Хмара довго шуміла, а згодом, витративши всі свої блискавки, стала світлішою й легшою. Вона всміхнулася та відповіла:

— Дощику, ти дуже добрий і з тобою приходить веселка.

Хмара поволі почала підніматися догори. Її підхопив легенький вітерець, і вона зникла. А Дощик подумав: «Так, треба бути й маленьким дощиком, і великою зливою. Усі на світі повинні існувати».

Він зручно влаштувався на хмаринці й помандрував туди, де дуже потрібний.

За О. Вороновою

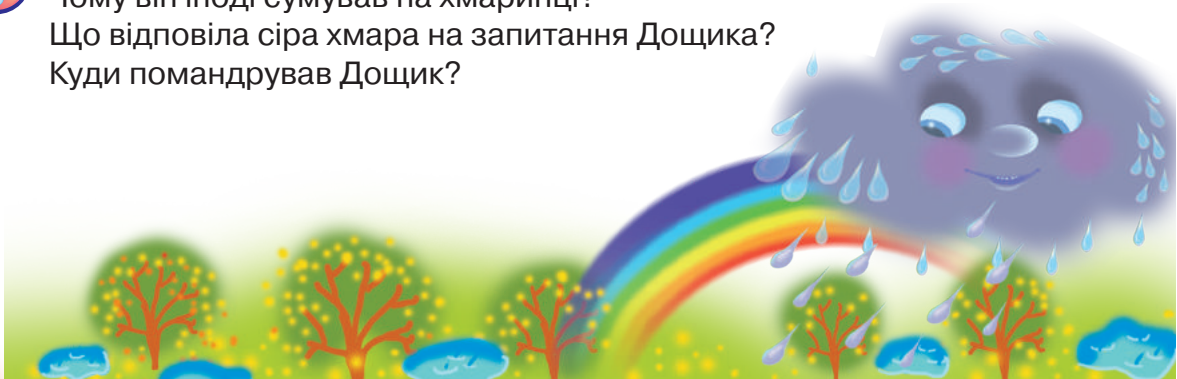

Яку роботу подобалося виконувати Дощику?

Чому він іноді сумував на хмаринці?

Що відповіла сіра хмара на запитання Дощика?

Куди помандрував Дощик?

Дослід. Дізнайся, які речовини розчиняються у воді.

Вода для речовин є розчинником.

Розкажіть, як ви використовуєте воду в домашньому господарстві.

Усі ми повинні робити добру справу для збереження та відновлення води на планеті, зберегти чисту питну воду для наступних поколінь. Робити це зовсім не складно. Вчасно закрий кран, коли чистиш зуби, приймаєш душ або миєш посуд, — і ти збережеш десятки літрів чистої води. Викинь порожню пляшку в спеціальний сміттєвий контейнер, а не під ноги чи на сміттєзвалище, щоб вона не потрапила до річки. Розчисти джерельце, що замулилося й може пересохнути спекотним літом. Не соромся, роби добрі справи щодня!

На жаль, люди не завжди використовують воду ощадливо. За одну хвилину з крана витікає 4 літри води. Щоб уранці почистити зуби та вмитися, тобі потрібно 5 хвилин.

Обчисли, скільки води ти витрачаєш уранці. Уранці та ввечері разом? Досліди разом з дорослими, чи багато води витрачає ваша родина в середньому за добу. За місяць? Поміркуй, як можна заощаджувати воду.

Бережи воду, піклуйся про майбутнє.

Від якісної питної води залежить здоров'я людей та безпечне харчування. Умитися, заварити чай, полити квіти — буденні справи для людей. Використовуючи воду, людина забруднює її. Учені дослідили, що кількість чистої води на Землі постійно зменшується. А частина води забруднюється так, що її вже не можна відновити. Найбільше забруднюють воду засоби для прання, миття посуду, особистої гігієни. Тому воду потрібно очищувати. Це роблять за допомогою **фільтрування**.

Фільтр — прилад або речовина для відокремлення рідини, газу, інформації.

Дослід. Відфільтруй воду від домішок.

1. У склянку з водою насип пісок або ґрунт, камінці або стружку з дерева на вибір. Змішай їх з водою.
2. Вилий підготовлений розчин у лійку з фільтром (візьми фільтрувальний папір чи поклади марлю, складену в декілька шарів).
3. Порівняй прозорість води до початку досліду й після його проведення.

①

②

Зроби висновок, яке значення має фільтрування води для повторного використання в домашньому господарстві.

Фільтровану воду таким способом вживати **не можна!**

Вода в природі є в трьох станах: рідкому, твердому (сніг і лід), газоподібному (пара). Вода в різних станах перебуває в хмарах, у річках, морях та океанах і під землею. Вона необхідна всім живим організмам, що є на Землі, — рослинам, тваринам і людям.

Поясни прислів'я.

Де немає води — там немає життя.

 Розглянь ілюстрації. Розкажи, де є вода.

 Де в природі можна побачити воду?
Що відбудеться в природі, якщо вода зникне?

 Дізнайся, скільки часу людина може прожити без води.

**Вода може бути в рідкому, твердому
та газоподібному станах.**

Водойми рідного краю

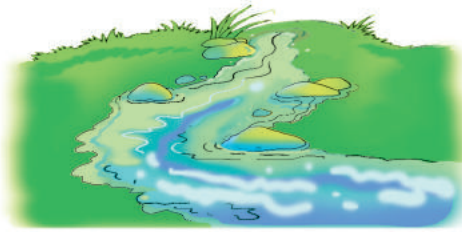
 Відгадай загадки.

1. Не скляний він, не з металу, а прислухайся — дзюрчить.
2. Голуба вода тече, в'ється, наче стрічка.
Здогадалися, що це? Це глибока ...
3. Стоїть корито, повне води налито.

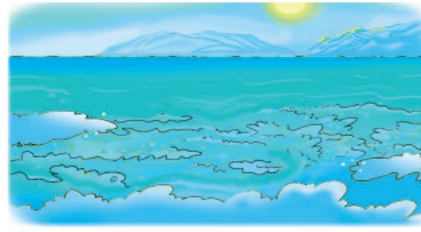
 Які з цих водойм є там, де ти живеш? Назви їх.
Чи доводилося тобі відпочивати біля водойми?
Як люди твого міста / села використовують водойми?

Розглянь малюнки. Чим вони відрізняються?

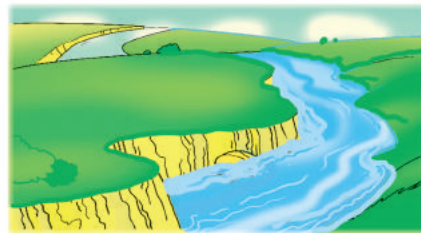
струмок

море

озеро

річка

Джерела, струмки, річки, озера та моря належать до природних водойм. Ставки й водосховища створені людиною.

Розкажи про водойму, яка є у твоїй місцевості.
Чому ставок називають *рукотворною водоймою*?
Море — природна чи рукотворна водойма? Поясни.

Що відбувається з водоймами взимку?

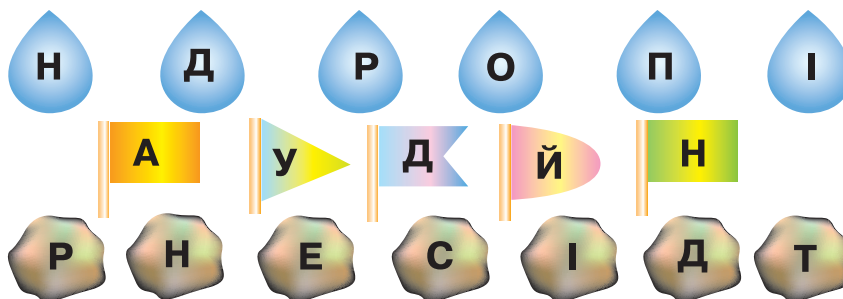

Про яку водойму так кажуть?

Біжить, дзюрчить, дзвенить, тече, шумить.
Повільна, спокійна, швидка, бурхлива.

Прочитай назви найбільших річок України.

Вода — це життя. Чиста вода — це основа здоров'я.

Небезпечний лід

Катання на ковзанах — чудовий вид зимового дозвілля. Проте кататися на льоду потрібно на спеціально облаштованих катках.

Щодо розваг на відкритих водоймах треба пам'ятати такі правила:

- не заходь на лід далеко від берега;
- не підходь близько до ополонки;
- ніколи не з'їжджай з крутого берега на лижах чи санчатах на лід;
- не бігай та не стрибай по тонкій кризі;
- біля берегів, де найчастіше виникають промоїни, тріщини й розриви льоду, ходити заборонено.

Дотримуйтеся цих правил!

Складіть правила безпечної поведінки біля водойми своєї місцевості, урховуючи подані правила та малюнки.

Перебуваючи біля водойми, завжди будь обережним!

ПРОЕКТ «ОСІНЬ ЗИМУ ЗУСТРІЧАЄ»

Поділіться на групи для спільної роботи в командах: «Хмаринки», «Мандрівники», «Промінчики», «Краплинки». Оберіть одну з тем і виконайте завдання. Презентуйте виконані роботи.

Поспілкуйтеся на тему «Осінь». Складіть план роботи в командах.

Тема «Краса осінньої пори»

- Навіщо людям потрібна природа?
- На які групи поділяють природу?
- Якою буває природа восени?
- Що люди отримують від природи для своїх потреб?
- Підготуйте вірші про особливість і красу природи, прислів'я та загадки про осінні явища.

Тема «Осіннє сонечко стукає у віконечко»

- З'ясуйте, яку роль відіграє Сонце в нашому житті.
- Поясніть, як Земля рухається навколо Сонця впродовж дванадцяти місяців.
- Від чого залежать на нашій планеті день і ніч?
- Як люди орієнтуються в порах року?
- Чим особлива осінь?
- Порадьте однокласникам, як треба одягатися восени, щоб не захворіти.

Радість співпраці з іншими

відчув / відчула

усвідомив / усвідомила

мені допомогли

Тема «Свій рідний край завжди оберігай»

- З'ясуйте, що таке *батьківський край*.
- Чим відрізняється батьківщина від Батьківщини?
- Чим неповторний ваш край?
- Які винаходи людства використовують у вашому краї, удома, у школі?
- Доведіть однокласникам, чому вони повинні пишатися своїм краєм.

Тема «Сьогодні краплинка, а завтра — сніжинка»

- До якої природи належить вода?
- Поясніть, навіщо людині потрібна вода.
- З'ясуйте, де трапляється вода в природі.
- Установіть, коли вода буває в рідкому, твердому та газоподібному станах.
- Переконайте однокласників, що вода буває небезпечною.
- Як вода приходиться у дім?
- Розкажіть однокласникам, як заощаджувати воду.

Праця в групі...

- Моя допомога була
- Мене вразило
- Я навчився / навчилася

СТОРІНКА МОЇХ ДОСЯГНЕНЬ

Я вже знаю та вмію!

Прочитай вірш.

Листопад

Осінь, осінь, листопад,
Жовте листя стелить сад,
За моря в краї далекі
Відлетіли вже лелеки.

Хмари небо затягли,
Вітер віє з-за гори,
Ходить осінь листопадом,
Жовте листя стелить садом.

А. Житкевич

Визнач явища природи, які описані у вірші.
Розкажи, що ти ще знаєш про осінні місяці.

Вибери й назви осінні місяці в правильному порядку.

ГРУДЕНЬ

ВЕРЕСЕНЬ

БЕРЕЗЕНЬ

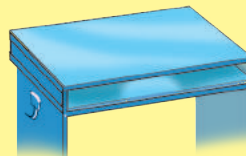
ЖОВТЕНЬ

ЛИПЕНЬ

ЛИСТОПАД

Розглянь малюнки. Назви предмети, що належать до живої природи.

До якої групи належать інші предмети?

Як ти розумієш висловлювання?

Сонячне тепло.
Сонце для всіх
однаково світить.

Загляне сонце й у наше віконце.
Тепло душі.

Розглянь малюнки. Що ти можеш про них сказати?

Що спільного між малюнками?
Розкажи, які зміни відбуваються у твоїй місцевості.

Прочитай висловлювання та продовж думку.

ЗАОЩАДЖУЮЧИ ВОДУ, Я БЕРЕЖУ:

СВОЄ ЗДОРОВ'Я

ГРОШІ

ЗДОРОВ'Я ПЛАНЕТИ

?..

Який час показують годинники? Що ти робиш у зазначений на годинниках час?

ЧАРІВНА ЗИМОВА КАЗКА

ЗИМА ПРИЙШЛА — ХУРТОВИНИ ПРИНЕСЛА

Щороку зима чекала грудня, щоб спуститися на землю й розпочати володарювати аж до весни. Вона одягла білу крижану шубу й узялася все довкола прикрашати: притрусила снігом ліси та поля, скувала кригою ставки, озера та річки, перетворюючи їх на ковзанки.

 Про яку пору року розповідається?
Назвіть місяць, яким зима розпочинає своє володарювання.
Назвіть всі зимові місяці по порядку.

 Розгляньте малюнок. Розкажіть, що ви знаєте про зиму.
Чим зима відрізняється від інших пір року?
Назвіть характерні ознаки зими.

 Поспостерігай за рослинами. Чи змінилися рослини взимку? Чи зможеш ти відшукати траву на подвір'ї школи або дому? Куди поділися трав'янисті рослини з настанням холодів?

 Розглянь ілюстрації. Визнач дерева за стовбуром, кроною чи плодами.

Роздивися гілки листяних рослин.
Що залишилося на гілці замість опалого листка?
Розглянь уважно лусочку бруньки.
Яке значення мають лусочки на бруньках?
Які дерева належать до листяних рослин, а які до хвойних?

Гра «Відтворюємо рухами та жестами»: струнка тополя, тендітна берізка, дуб-богатир, злякана осика, плакуча верба.

Склади розповідь на тему «Про що думають рослини взимку?».

Прочитай казку.

Казка про Зиму

Частина перша

(Скорочено)

Зима була морозною, і люди дратувалися та сварилися на неї через це. Тоді Зима зрозуміла свою помилку й вирішила бути теплою та поблажливою. Але люди знову були незадоволені: вони скаржилися на сльоту та бруд.

Зима дуже розлютилася:

— Ось візьму в наступному році й не прийду взагалі. І нехай листопад триває для них три місяці, без снігу та справжньої краси. Без саява сніжинок! Без кидання сніжків! Без жодного приводу для усмішки! Нехай казка про зиму перетвориться на осінь.

Цілий рік Весна, Літо й Осінь думали, чи виконає Зима свою обіцянку, чи вона лише їх лякає.

Знову настав грудень, однак було тепло. Жовте листя на деревах, мокрий асфальт, гриби в лісі. Нічого не нагадувало про Зиму.

— Невже, ти й справді не прийдеш? — запитала Осінь Зиму.

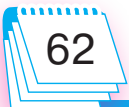
— Ні, я ще ображена, — відповіла Зима.

Вона прислухалася до людей та чекала їхніх вибачень. Нехай пошкодують про те, що образили її, не цінували снігу й холоду, свої рожеві щічки та червоні носи. Слухаючи розмови людей, Зима знову чула скарги, але ніхто не вибачався.

Наближався Новий рік. Усе частіше люди дивилися на небо й чекали снігу. Яке ж свято без снігу? Люди приготувалися до свята, прикрасили ялинки, а Зима не приходила.

«Смішні люди, нехай тепер сидять без снігу на всі Різдвяні та новорічні свята», — так думала Зима. (...)

За М. Сурженко

62

Чому люди ображалися на Зиму?
Що, на твою думку, вони не розуміли?
Чому Зима вирішила не приходити до людей?

Поясни прислів'я.

Холодне слово влітку заморозить,
а тепле — і взимку зігріє!

Зима настає кожного року в різний час. Перші морози — це ще не зима. Заморозки змінюються теплом, сніг випадає, а потім розтає, але зима не відступає. Вона дедалі частіше й частіше розщедрюється на морозець і порохить пухнастим снігом.

А коли температура повітря встановлюється нижче 0 °С, розпочинається зима. Замерзають водойми, сніговим покривом укривається земля. Сонце не піднімається високо над небосхилом. Дні стають короткі й холодні. Увесь цей період природа перебуває в зимовому спокої.

Протягом зими ти можеш спостерігати за снігопадами та хуртовинами, любоватися красою сніжинок.

З'ясуйте, які опади бувають узимку.
Чому взимку йде сніг, а не дощ?

Дослідіть подібні та відмінні ознаки снігу та криги.

Дослід 1. Якого кольору сніг і крига?

1. Одну склянку наповніть снігом.
2. У другу покладіть шматочки криги.
3. Порівняйте сніг і кригу за кольором.
4. Зробіть висновок.

Дослід 2. Поспостерігайте за кригою та снігом.

1. Покладіть на кольоровий папір шматочок криги та кульку зі снігу.
 - Що ви помітили?
2. Назвіть властивість криги, яку ви спостерігали.
3. Зробіть висновок.

Дослід 3. Поспостерігайте, що швидше розтане.

1. Виміряйте температуру в обох склянках (*дослід 1*).
2. Зачекайте, поки сніг і крига розтануть і перетворяться з твердого стану на рідкий.
3. Знову виміряйте температуру води в обох склянках.
4. Зробіть висновок.

Дослід 4. Здійсніть «чарівне» перетворення води вдома. Перевірте, чи можна звичайну воду перетворити на кригу.

Використану паперову (пластикову) склянку наповніть водою й поставте в морозильну камеру на дві години.

- *Що відбулося з водою? Які основні властивості криги?*

Прочитай продовження казки.

Казка про Зиму

Частина друга

Проте все-таки Зимі було сумно. Кому ж вона робить гірше, ховаючись увесь час? Швидко настане березень, а вона ні разу не проявила себе, свою красу та свій характер.

Наприкінці грудня вночі Зима побачила у вікні хлопчика. Він так сумно дивився в небо й шепотів:

— Дива не відбудеться. Я так хочу погратися з друзями в сніжки й покататися на санчатах.

Зима зрозуміла, що нерозумно ображатися, не варто догоджати всім! Вона почала сипати сніг і прикрашати все навколо!

Звичайно, знову знайшлися незадоволені. Їм довелося відкопувати машини, замінювати літні шини на зимові, сплачувати більше за опалення, але Зимі було вже все одно.

— Чи варто намагатися догодити всім? Краще дарувати радість тим, хто тебе цінує!

Хлопчик радів:

— Диво існує! Спасибі тобі! — сказав він Зимі.

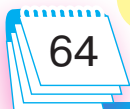
Вона засвітилася радістю та щастям.

За М. Сурженко

Чому й коли Зима вирішила змінити своє рішення?

Узимку дні стають коротшими та холоднішими.

64

ТВАРИНИ ВЗИМКУ

Особливості життя тварин узимку

Зима — нелегка пора для всіх тварин. Узимку їм важко знаходити їжу під товстим шаром снігу. Та винахідливі звірі пристосувалися до зими кожен по-своєму.

Лисиці, білки, кабани й лосі ведуть активний спосіб життя. Білки перечікують сильні морози та завірюху в теплих кубельцях. Вони сплять, згорнувшись клубочком, а пухнастим хвостом укриваються, наче ковдрою.

Розглянь ілюстрації. Розкажи, де живуть зображені тварини.

Що ти знаєш про поведінку тварин узимку?

Чим вони харчуються влітку? А взимку?

Чому зиму вважають важким періодом для птахів і звірів?

Розкажіть, які тварини взимку сплять, а які ні. Поясніть, чому.

Чи доводилося тобі спостерігати за білкою? Розкажи.

Прочитай вірш.

Ведмідь-сонько

Ведмідь заліг
У свій барліг,
Коли на землю
Випав сніг.
Коли ведмідь устане,
Тоді і сніг розтане.

Ведмідь-сонько
Усе ще спить,
Тому і сніг
Навкруг лежить.
Коли ведмідь устане,
Тоді і сніг розтане.

Н. Кир'ян

Про що ти дізнався (дізналася) з вірша?
Коли ведмеді залягають у сплячку? А коли вони просинаються?

Спростуй чи підтвердь думку, що ведмідь протягом зимової сплячки смочить лапу.

У сплячку залягають тварини, які не можуть узимку знайти їжу.
У зимовий період у тварин хутро стає густішим і теплішим.

Для птахів треба заготовляти стебла лободи з дозрілим насінням, кінський щавель, ягоди калини, горобини, пучки яких потрібно вивішувати в садках, особливо коли багато снігу. Якщо пташок підгодовувати взимку, вони й улітку залишаться мешкати в садах і лісах — віддячать за свій порятунок від голоду. У нас немає більш старанних помічників у боротьбі з шкідниками саду, лісу та городу, ніж маленькі пернаті друзі!

Насип у годівницю несмаженого насіння соняшника, дині, гарбуза й кавуна. Поклади підсушені крихти білого хліба чи пшоно. Синички найбільше любляють несолоне сало, яким їх можна пригостити.

Відгадай загадку.

Жовтогруді щебетушки,
Мають чорні капелюшки,
Сірі лапки, білі щічки.
Називаються

Чому в народі так кажуть: «Де багато пташок — там немає комашок»?

**Корм потрібно класти в годівниці щодня,
інакше птахи перестануть прилітати.**

66

НОВОРІЧНІ ТА РІЗДВЯНІ СВЯТА

З наближенням новорічних свят усі починають вірити в казку. Діти стають по-особливому чемними, адже сподіваються на подарунки від Святого Миколая, потім з нетерпінням чекають, коли настане пора прикрашати ялинку та шукати під нею подарунки.

Вважають, що Святий Миколай приходить тільки вночі. Діти, які хотіли отримати подарунок від нього, завжди залишали начищений черевик біля дверей або під вікном, а поруч з ним клали морквину чи сіно, щоб ослик Святого Миколая не пройшов повз них.

Знайди час, щоб написати лист Святому Миколаю. Напиши, який ти бажаєш отримати подарунок, і не забудь зазначити в листі своє ім'я та адресу, щоб Святий Миколай знав, куди його принести.

19 грудня Святий Миколай приносить подарунки добрим і ввічливим дітям.

Розкажи, які свята зображені на ілюстраціях.

Знайди в Інтернеті та послухай пісні про Святого Миколая.

Які прохання в пісні посилають діти Святому Миколаю?

За традицією під час зимових свят співають колядки та щедрівки, водять хороводи й ходять у гості, бажаючи господарям щастя та здоров'я. Господині готують до святкового столу якомога більше страв і ласощів, щоб наступний рік жити в достатку.

Пригадайте, як ви вітаєтеся, коли заходите до школи, бібліотеки та магазину. Що вам відповідають?

Вивчіть на вибір колядку чи щедрівку. Заспівайте її разом у класі.

Яскрава зірочка зійшла,
Свята вечерея підійшла.
Кутя, вареники, грибочки,
Квасоля, риба, огірочки.
Нехай лунає в хаті сміх,
з Різдрвом Христовим вас усіх!

Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я!
А пан, як господар.
Господиня, як калина.
А діточки, як квіточки.
Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я!

Дізнайся в дорослих про святкування та виникнення Різдвяних свят.
Коли за традицією потрібно колядувати та щедрувати?

Знайди в Інтернеті та послухай пісню «Щедрик» в обробці українського композитора М. Леонтовича.

Прочитай казку.

Різдво ялинки

(Скорочено)

Ще з весни в Дмитрика з'явилася подруга в лісі — маленька ялинка, яку він посадив. От і зараз він біг саме до неї — подивитися, як вона зимує, привітатися й погомоніти.

Підбіг Дмитрик до ялинки й бачить: тремтить бідолашна, аж хвоїнки дрижать.

— Ялинко, невже тобі холодно? Я тебе у свою курточку закутаю!

— Ой, Дмитрику, не холодно мені. Стільки снігу намело, немов пухом закутана, а ще синиці та горобці часто сідають на мене — зігрівають своїм теплом. Причина в іншому...

— Так що ж сталося? — запитав хлопчик.

— Розповіли мені старі сосни, що саме такі маленькі ялинки, як я, перед Різдрвом люди зрубують для того, щоб прикрасити своє

житло, а потім викидають на смітник, коли хвоїнки посохнуть. Усім свято, а нам — загибель! — заплакала гірко ялинка.

— Зачекай, не плач, — промовив Дмитрик. — Я щось придумаю!

Стояла ялинка сумна й чекала Різдва та прислухалася, чи не йдуть люди, щоб її зрубати та в хату віднести. Глянула — а навкруги така краса! Місяць освітив сніг на гіллі. На небі зірка зійшла — велика та яскрава. Та раптом ялинка почула кроки...

Трое чоловіків вийшли на галявину й підійшли до ялинки.

— Гарна, правда? — прогугнявив найвищий.

— Швидше рубаймо та гайда звідси, поки нас не впіймали! — зашипів на нього другий.

Здоровань витягнув сокиру, інший — пилку. Однак раптом вони відскочили від дерева.

— Що це?! — закричав здоровань. — Хто посмів мене засліпити?

— А хто шишками в очі шпурляється? — дивується другий.

— Дерево ніби на місці, а гілля за одяг саме зачіпає, — кричить третій.

Тут знову почулися кроки й галас. Злодії позадкували за дерева й зникли, ніби їх і не було.

А з-за дерев вийшов олень, білочка та зайченята прискакали, а попереду них Дмитрик.

Ялинка зраділа:

— Ой, як же мені страшно було! Дмитрику, мене зрубати хотіли, але звірята та Різдвяна зоря не дозволили цього зробити!

— Так, ми не дали зрубати ялинку, — виступив уперед олень. — Я зачіпав злодіїв за одяг, білка шишками шпурляла, а зоря Різдвяна засліпила найбільшого.

— Не бійся! Різдво на землю прийшло й нічого злого більше не буде. На небі запалала Різдвяна зоря! Ми прийшли до тебе Різдво зустрічати, — сказав хлопчик.

— Дякую тобі, Дмитрику! Хіба ти не хочеш ялинку в себе вдома поставити?

— Удома ми штучну ялинку поставили, **живі дерева рубати не потрібно.**

Хіба Різдво приходить до тих, хто живу ялинку поставить, чи наїдків більше наготує, чи себе прикрасить? **Різдво має прийти в душу кожного**, а посвятувати їй тут можна.

«Нова радість стала, яка не бувала...» — закружляли та заспівали друзі навколо дерева.

За І. Мацко

Яка подруга з'явилася в лісі в Дмитрика? Чого боялася ялинка? Як захистили ялинку лісові друзі, Різдвяна зоря та Дмитрик? Як ти розумієш виділені слова?

Мої безпечні канікули

Настала довгождана пора зимових канікул. У тебе з'явилося більше часу для відпочинку, розваг і спілкування з друзями. Але щоб не затьмарився відпочинок, не варто забувати про правила особистої безпеки.

Пригадай правила поведінки під час зимових канікул. Як ти будеш діяти, коли загубишся в людному місці? Якщо побачиш незнайомий предмет? Якщо тобі захочеться покататися на санчатах чи ковзанах? Якщо ти залишишся сам (сама) удома?

Запам'ятай номери телефонів екстрених служб.

101

102

103

104

Розглянь малюнок. Розкажи, що на ньому зображено не так.

Завжди пам'ятай про правила безпечної поведінки!

РІВНИНИ ТА ГОРИ

Прочитай вірш.

Про Україну

Озера сині, ліси великі,
Високі гори, глибокі ріки —
Яка ж красива у нас країна!
Найкраща в світі моя Україна!

Л. Виноградова

Розкажи, якими словами авторка змальовує красу України.

Пригадай свій шлях до школи, поїздки до родичів чи екскурсію. Поверхня нашої планети різна: є рівнини, гори, є ділянки знижені, а є, навпаки, — підвищені.

Рівнини — це великі, рівні території суші. Рівнини поділяють на **низовини й височини**.

На карті низовини позначають зеленим кольором, а височини — жовтим і світло-коричневим.

Розглянь фізичну карту України.

Якими кольорами позначена поверхня нашої країни?

Що означають ці кольори?

Що ти знаєш про земну поверхню?

Невеликі території земної поверхні зайняті **горами**. Вони високо піднімаються над рівнинами.

Розглянь ілюстрації. Помилуйся природою гір.

Українські Карпати

Кримські гори

Тобі відомі зелені гори — Українські Карпати, скелясті гори — Кримські, які розпочинаються мальовничими долинами, поступово переходять у голі кам'яні скелі.

Округлі підвищення на рівнині називають **горбами**. Горб має **вершину**, **схил** і **підніжжя**. **Вершина** — найвища частина горба, а **підніжжя** — найнижча, що переходить у рівнину. Частину горба між підніжжям і вершиною називають **схилом**. Схили бувають **пологі** й **круті**.

Щоб дощі не змивали родючий ґрунт, горби розорюють і засаджують культурними рослинами.

Порівняй горб і гору. Визнач спільне та відмінне між ними.

горб

гора

Розглянь ілюстрації. Визнач, які форми земної поверхні трапляються у твоїй місцевості.

рівнина

горб

гора

Дослідіть форми земної поверхні своєї місцевості.
Зробіть висновок.

Міркуйте так: «Горб має заокруглену вершину, а гора — гостру. У гори чітко виражене підніжжя, а в горба — плавний перехід від рівнини до схилу. Схили в гори крутіші, ніж у горба».

72

ЯРИ ТА БАЛКИ

Крім горбів, на рівнинах є яри та балки.

Яр — це заглибина на земній поверхні з вузьким дном і крутими схилами. Яри утворюються, коли потік талої чи дощової води стікає схилами горба. Спочатку з'являється невелика вимивина, яка поступово глибшає та ширшає й перетворюється на яр.

Схили ярів з часом покриваються рослинністю та перетворюються на балки.

Балка — це заглибина на земній поверхні з пологими схилами, покритими трав'янистими рослинами та кущами.

Розглянь малюнки. Досліди, чим відрізняється яр від балки.

яр

балка

Дослідження «Земна поверхня».

Змоделюй форми земної поверхні, які тебе зацікавили найбільше. Приготуй матеріали для моделювання.

1. Тобі знадобляться: 3 склянки піску, 2 склянки крохмалю, 1 склянка води.
2. Візьми миску, щоб змішати речовини. Крохмаль і пісок ретельно перемішай.
3. Додай поступово воду. Зберігай підготовлений пісок у закритій посудині.
4. На дощечці чи кришці від коробки відтвори форми земної поверхні свого краю.
5. Охарактеризуй свій виріб за його особливостями.
6. Зроби висновок.

На санчатах без ушкоджень

Коли багато снігу, діти залюбки катаються на санчатах, лижах і сноубордах. Крім фізичного зміцнення здоров'я, зимові розваги на гірках допомагають отримати відчуття швидкості руху, невагомості та легкості.

Завжди хочеться покататися з найвищої та найбільш засніженої гірки. В умовах скупчення людей шансів травмуватися набагато більше.

Тому важливо дотримуватися правил безпеки навіть для такого простого заняття, як катання з гірки.

- Не катайся стоячи на санчатах або головою вперед. Це підвищує ризик травмування голови;
- на лижах катайся тільки в спеціально відведених місцях;
- завжди пильнуй, щоб ніхто тебе не штовхнув і ніколи не штовхай інших;
- якщо поблизу гірки знаходиться дорога або багато дерев чи паркан, то для катання краще підшукай інше місце;
- під час катання бажано вдягати шолом;
- санчата повинні бути міцними, не мати гострих країв;
- не катайся в місцях великого скупчення людей.

Дізнайтеся, яке спорядження обов'язково треба одягнути для катання на лижах і санчатах.

Які ще пристрої ти використовуєш для катання з гірки?

Заняття зимовими видами спорту вимагають дисциплінованості та порядку.

ГІРСЬКІ ПОРОДИ

Гірські породи — об'єкти неживої природи. Вони знаходяться в Землі на різних глибинах: одні — на поверхні (пісок, глина), інші — на невеликій глибині (граніт) або дуже глибоко (нафта, газ). Це **корисні копалини** — незліченні багатства нашої Батьківщини.

Розглянь зразки гірських порід. Назви гірські породи, які ти знаєш. Розкажи, що тобі відомо про крейду та кам'яне вугілля.

глина

графіт

торф

нафта

залізна руда

крейда

кам'яна сіль

граніт

кам'яне вугілля

пісок

Запам'ятай їхні назви.

Які гірські породи є там, де ти живеш?

Дослідження «Гірські породи».

1. Розгляньте пісок і глину крізь лупу. Що ви бачите?
2. Визначте колір, блиск, твердість, сипучість, прозорість та інші властивості цих порід.
3. Порівняйте властивості піску та глини.
4. Дізнайтеся, чи вони розчиняються у воді.
5. Визначте, яка гірська порода, пісок чи глина, більше утримує воду.
6. Зробіть висновки.

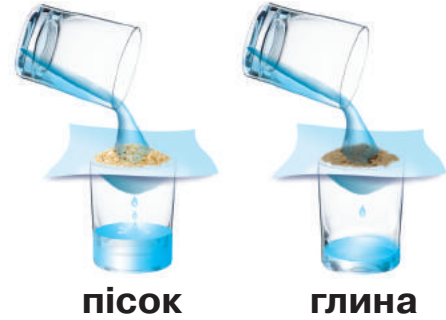

Виконайте дослід.

Дослід. Як пісок і глина пропускають воду?

1. Візьміть дві склянки, поставте в них лійки з фільтром.
2. Насипте в одну лійку сухий пісок, а в іншу — глину.
3. Налийте в кожну лійку по половині склянки води.
4. Зробіть висновки.

Розкажи про гірську породу (наприклад, про кам'яне вугілля).

Розповідай так: «Кам'яне вугілля гладке на дотик; чорного кольору; без запаху; ламається; важче за воду».

Щодня ми вживаємо в їжу сіль, але дуже мало про неї знаємо. **Сіль** — це тверді кристалики білого кольору, солоні на смак, не мають запаху й розчиняються у воді.

Розпитай у дорослих, що вони знають про сіль — поширену гірську породу.

Сіль потрібна для виробництва ліків, паперу, тканини, мила та скла. А ще сіль — рятівниця від масних плям. Коли немає під рукою прального порошку, насип на пляму сіль, і вона «вбере» увесь жир.

Однак уживання великої кількості солі шкідливе.

Подивися в Інтернеті мультфільм «Як козаки за сіллю ходили». Що тобі найбільше сподобалося?

Гірські породи — це об'єкти, створені природою.

Гірські породи потрібні людям

Корисні копалини необхідні людині для життя. Для будівництва будинків, доріг і мостів потрібні камінь, пісок, глина, вапняк і крейда. З них роблять цеглу. Щоб у будинках було світло й тепло, щоб рухалися автомобілі та трактори, літали ракети, необхідні нафта, торф, кам'яне вугілля й природний газ. Щоб зробити машини, необхідні чавун, сталь, алюміній та мідь. Їх виплавляють із залізної, алюмінієвої та мідної руди.

Україна багата на гірські породи. Але з часом їх стає дедалі менше, згодом вони можуть вичерпатися. Тому гірські породи необхідно використовувати ощадливо. Треба дбайливо ставитися й до виробів, які виготовлені з гірських порід.

Поміркуй, чому.

Розглянь ілюстрації. Розкажи, як люди використовують гірські породи.

Обговоріть, які гірські породи використовують у школі.
Яку гірську породу ви часто бачили?

Наші предки виліплювали різний посуд з глини, а потім сушили його під сонячними променями. Він був дуже крихким. З появою вогню з'явився гончарний посуд — більш якісний та довговічний, який зберігся до наших часів.

Розглянь ілюстрації. Що на них зображено?

Поміркуй разом зі Знайчиками, чи подібний давній посуд до сучасного.

Знайди в Інтернеті відеосюжет про виготовлення глиняного посуду.

Прочитай казку.

Казка про Глину

Жила собі Глина, і нікому не було від неї радості. Тверда, черства, швидше трісне, ніж зробить комусь добре. Прийшла до неї сусідка Вода:

— Треба тобі бути м'якою й лагідною. Тоді зможеш робити людям добро, радіти, а не злитися на себе й на всіх, хто поруч.

Вода пригорнула до себе Глину. Поплакали сусідки над жіночою долею. Глина пом'якшала від таких слів і ніжних дотиків Води, стала пластичною, гнучкою й податливою.

Побачила це людина й зробила з такої глини гарний кухлик.

Приходить знову Вода до Глини, а сусідка вже не така: у неї пишні форми, вона щаслива й задоволена від свого вигляду. Зраділа Вода та й каже:

— Будемо з тобою разом добро робити — людей поїти! Але мені треба від тебе йти.

— Чому, подружко? Ти ж казала, що будемо разом, а сама тікаєш!

— Ти недостатньо міцна, я можу зруйнувати тебе, — говорить Вода.

— Ти ж казала, що треба бути м'якою, щоб робити добро, а тепер кажеш, що потрібно бути міцною...

— Подружко, поки ти була просто глиною, треба було бути м'якою, щоб з тебе можна було щось виліпити, а коли стала кухликом, тобі потрібно стати твердою та міцною. Кухлик має бути твердим.

Вода пішла, а Глина задумалася: «Щоб робити добро, треба знати, коли бути м'якою, а коли — твердою».

За матеріалами Інтернету

Про яку гірську породу йдеться в тексті?

Розкажи, яку користь дає людям «дружба» між водою та глиною.

З глини виготовляють не тільки посуд, а й будівельні матеріали. Її використовують на заводах і застосовують у медицині.

Україна дуже багата на глину найрізноманітніших кольорів. Вона буває білою, чорною, жовтою, червоною, синьою та навіть зеленою.

Позмагайтеся! Установіть відповідність між виробом і гірською породою, з якої він виготовлений.

Для чого ще використовують гірські породи?

Поясни, чому гірські породи потрібно використовувати ощадливо.

Чому треба дбайливо ставитися до виробів з гірських порід?

Гірські породи треба використовувати ощадливо.

ЗЕМЛЯ — НАША ГОДУВАЛЬНИЦЯ

Ґрунт

Люди завжди шанували землю. Земля годує людину, одягає, надає їй притулок від негоди та стихій. Людина використовує все, що є на землі. Це ще раз підтверджує, що в природі все взаємопов'язане.

Ґрунт — найважливіше природне багатство. Щоб ґрунт був пухким, його потрібно орати або перекопувати. Ґрунт треба берегти від виснаження та забруднення. Утворення ґрунту відбувається дуже повільно, а от руйнуватися з вини людей він може швидко. Ґрунт необхідний для рослин, як і вода, — він утримує вологу й постачає поживні речовини. Корені рослин дихають повітрям, що міститься в ґрунті.

Пригадай свої спостереження за ґрунтом.

Якого кольору буває ґрунт?

Де в природі можна побачити ґрунт?

Як змінюється стан ґрунту відповідно до пір року?

Проведіть дослід.

Дослід 1

1. У склянку з водою опустіть грудочку ґрунту. (Узяти з горщика кімнатної рослини). Що ви спостерігаєте?

2. Чи помітили ви бульбашки?

3. Зробіть висновок.

Дослід 2

1. Покладіть ґрунт у склянку з водою, розмішайте й залиште відстоятися.

2. Що ви бачите на дні склянки?

3. Зробіть висновок.

Дослід 3

1. Подивіться на ґрунт через мікроскоп.

• Що ви помітили?

2. Зробіть висновок.

Ґрунт складається з глини, піску, води та повітря.
У ньому живуть тварини.

Розкажи, для кого ґрунт став домівкою. Назви цих тварин.

Прочитай вірш і встав пропущені слова.

Щоб город перекопати,
Що беруть до рук? —
Потім у глибоку грядку
Висівають що? —
Треба сонце і тепло,
Щоб зернятко

А чому рослина сходить?
Бо корінчики п'ють
А щоб добрим був врожай,
Ти постійно доглядай!

За Г. Малик

Розкажи, що потрібно рослині, щоб вона виросла.

Хлібороби добре знають про те, щоб отримати щедрий урожай, потрібно докласти багато зусиль. Тому вони старанно обробляють землю, орють, удобрюють, зрошують, захищають від бур'янів і вітрів і лише тоді збирають урожай.

Прочитай оповідання.

Чудова комора

Є на світі чудова комора. Покладеш у неї мішок зерна, а восени замість одного мішка в коморі вже двадцять. Відро картоплі в чудовій коморі перетворюється на двадцять. Жменька насіння перетворюється на велику купу огірків, редиски, помідорів і моркви.

Чи є насінинка з двома крильцями? Дмухнеш на неї — вона й полетіла. А потрапить така насінина в чудову комору, полежить — дивишся: де була крилата насінина, стоїть розлоге дерево, та таке велике, що його й не обіймеш.

Це не казка. Чудова комора є насправді. Ти вже, мабуть, знаєш, як вона називається?

За М. Ільїним, Є. Сегалом

Хто землю шанує, того земля годує.

Прочитай уривок з вірша.

В нас сміття лежить усюди,
Й возять його наші люди.
Ми їм також помагаєм
І, де можемо, там кидаєм...
— Люди! Люди! Схаменіться
І навколо озирніться.
Ми потонемо в відходах
І загубимо природу.
Нам потрібно лиш зусилля,
Щоб очистить все довкілля.
Всім навчитись не смітити,
Чистотою дорожити.

В. Пишнюк

Які емоції виникли в тебе під час читання уривка з вірша?
До чого спонукають тебе ці рядки?
Що ти будеш робити, щоб не забруднювати довкілля сміттям?

Розглянь ілюстрації. Поміркуй, як потрібно сортувати сміття, щоб не забруднювати природне середовище.

Що ти робиш, щоб сміття було менше?

Щоб не забруднювати природне середовище,
не купуйте зайвих речей, щоб потім їх не викидати.

Збережемо природу!

КІМНАТНІ РОСЛИНИ

Люди прикрашають свої оселі рослинами. Цей звичай виник у країнах з холодною зимою. У зимовий час у будинках вирощували лікарські рослини. Потім стали вирощувати кімнатні рослини для краси.

Щоб кімнатні рослини завжди були привабливими, за ними потрібно дбайливо доглядати.

Чи знаєш ти, для чого люди вирощують кімнатні рослини? Розкажи, чому за ними треба доглядати.

Догляд за кімнатними рослинами

- Поливай рослини відстояною водою.
- Слідкуй, щоб струмінь води не розмивав ґрунт у горщику.
- Обприскуй рослину водою кімнатної температури.
- Обережно витирай листки губкою або невеликою щіткою.

Кожна кімнатна рослина має **корінь, стебло, листки, квітки, плоди з насінням**. Без будь-якої частини рослина не може жити й розвиватися. Корені утримують рослину. Вони є для неї опорою. Стебло піднімає листя рослини до світла. Листки та стебло утворюють зовнішню форму рослини. Важливими для рослин є їхні квітки. Вони надають рослині красу й привабливість.

З приходом весни рослини пришвидшують свій розвиток. Їх треба пересадити в поживний ґрунт.

Прочитай казку.

Кактус і Плющ

Жив на світі добрий чарівник. Одного разу він потрапив до оселі дівчинки Іванки. На той час удома нікого не було. Чарівник прислухався, почув, що хтось розмовляє. Підійшов ближче — то перешіптувалися між собою кімнатні квіти.

— Я мрію повернутись у свій рідний край, там завжди спекотно й добре. Хочу жити на волі, на свіжому повітрі під ласкавим сонцем, — із сумом промовив Кактус.

— А мені в Іванки на підвіконні затишно, — усміхнувся Плющ. — Хоча вона маленька, але так добре за мною доглядає. Я тільки мрію, щоб завжди так було й вона про мене ніколи не забувала.

Чарівник усміхнувся: «Навіть у кімнатної квітки є своя мрія».

*Б. Гусак, учень Дубаневицької ЗОШ І–ІІ ст.
ім. І. Альберта Львівської області*

Куди мріяв потрапити Кактус? Чому? Про що мріяв Плющ?
Чи добре доглядала дівчинка за кімнатними рослинами?
Чому одну рослину все задовольняло, а іншу ні?

Кактуси цікаві своєю незвичайною формою, витривалістю та красивими квітками. Для великої колекції кактусів потрібно небагато місця, бо в кімнатних умовах вони ростуть дуже повільно. Невелика колекція кактусів-ліліпутів поміщається навіть в одному горщику для квітів.

Розгляньте ілюстрації. Розкажіть, чим особливі зображені рослини.

Дослід. Дізнайся, як доглядати за кактусами.

Кімнатні рослини потребують догляду.

ПРОЕКТ «ОЙ ВЕСЕЛА В НАС ЗИМА!»

Поділіться на групи для спільної роботи в командах: «Віхоли», «Сніжинки», «Колядники», «Морозенки». Оберіть одну з тем і виконайте завдання. Презентуйте виконані роботи.

Спілкуйтеся на тему «Зима». Складіть план роботи в команді.

Тема «Казка на лісовій галявині»

- Обговоріть проблему: «Якщо взимку тваринам холодно й вони голодні, чи можемо всіх їх забрати з лісу до оселі?»
- Запитайте однокласників, що вони зробили для тварин узимку.
- Підготуйте та проведіть конкурс на найкращого читача про лісових мешканців.
- Порадьте однокласникам, як допомагати тваринам узимку.

Тема «Зимові розваги»

- У які зимові ігри бавилися ваші батьки, бабусі та дідусі?
- Чим відрізняються зимові розваги сучасних дітей від розваг старших поколінь?
- Які винаходи людства використовують під час зимових розваг?
- Розпитайте в однокласників, як вони розважаються взимку.

Радість співпраці з іншими

відчув / відчула

усвідомив / усвідомила

мені допомогли

Тема «Зима-скульптор»

- Пригадайте, до якої природи належать сніг, лід і крига.
- З'ясуйте, що нагадують вам дерева та кущі. Які форми вони мають?
- Проведіть екскурсію в уявному музеї «снігових фігур».
- Познайомте однокласників з природними «льодяними прикрасами» зими.
- Переконайте учнів свого класу, що зима — талановитий скульптор.

Тема «Зимовий вернісаж»

- Дізнайтеся, чи створювали люди казки, оповідання, пісні та картини про найсуворішу пору року.
- У яких творах письменників, поетів, художників і композиторів відображена зима?
- Презентуйте однокласникам свої дослідження.

Праця в групі...

- Моя допомога була ...
- Мене вразило ...
- Я навчився / навчилася ...

СТОРІНКА МОЇХ ДОСЯГНЕНЬ

Я вже знаю та вмію!

Вибери та назви зимові місяці в правильному порядку.

ГРУДЕНЬ

БЕРЕЗЕНЬ

СІЧЕНЬ

КВІТЕНЬ

ЛИПЕНЬ

ЖОВТЕНЬ

ЛЮТИЙ

ТРАВЕНЬ

Який місяць розпочинає рік?
Розкажи, що ти знаєш про зимові місяці.

Прочитай вірш.

Привезла зима мороз

Привезла зима мороз
Й віхолу з вітрами,
Вкрила поле навкруги
Білими снігами.
Кучугури намела —
Снігу скрізь доволі,

Заморозила річки,
Спить під снігом поле.
Вдалині видніє ліс,
Снігом ледь прикритий,
Заворожено стоїть —
Марить теплим літом.

О. Війтик-Ющук

Назви зимові явища природи, які описані у вірші.
Назви ознаки зими.

Склади та прочитай прислів'я. Поясни, як ти його розумієш.

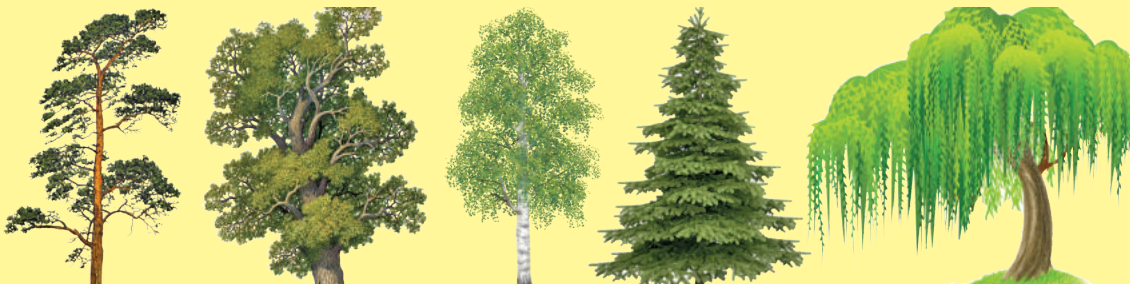

Відгадай загадку.

З хмаринки падає вода,
Але чомусь вона тверда ...

Назві дерева, які залишаються взимку зеленими.

Прочитай та назві птахів, які залишаються зимувати.

м	в	л	д	я	т	е	л
л	а	с	т	і	в	к	а
в	с	о	р	о	к	а	е
г	о	р	о	б	е	ц	ь
я	з	о	з	у	л	я	п
р	г	с	и	н	и	ц	я
з	в	о	р	о	н	а	ж
с	о	й	к	а	ь	ш	л

Розкажи, чим можна підгодовувати птахів узимку.
Зауваж, який корм не можна давати птахам.

З яких корисних копалин виготовлено зображені предмети?

А ЩО ТИ, ВЕСНО, НАМ ПРИНЕСЛА?

**НАСТАЛА РАДІСНА ПОРА,
БО ПРИЙШЛА ДО НАС ВЕСНА!**

Навесні природа прокидається. Тане сніг, біжать струмки. Дерева спали всю зиму. Крізь дрімоту вони чули завивання хуртовин і тривожні крики птахів. Холодний вітер гойдав і нагинав гілля.

Та одного сонячного ранку дерева відчули, ніби до них доторкнулося щось тепле й лагідне. Вони були здивовані, потягнулися гілками до сонця. То теплий весняний вітерець-пустунець пригортав гілки, щоб швидше їх зігріти.

Згодом на деревах розпустяться бруньки, з'явиться листя, розцвітуть перші квіти, повернуться з теплих країв птахи, вийдуть зі своїх схованок звірі та виповзуть комахи. Весна йде лісами й полями — завітчана красуня.

Прочитай вірш.

Борються весна з зимою

Березневі дні відходять,
А тепла немає.
Може, це до нас ізнову
Зимонька вертає?
Вітер віє, вітер свище,
Хмари йдуть низенько.
Вдень і сонечка не видно,
Ніччю — місяченька.

Борються весна з зимою —
Хто кого здолає.
Зимонька сніжку натрусить,
А весна змиває.
Та знеслились морози,
Хвищі маряють снами...
Вже травичка зеленіє,
Йде весна полями.

О. Війтик-Ющук

Хвища — сильний холодний дощ або великий сніг з вітром; снігова буря.

Назві весняні місяці. Визнач за календарем, скільки днів у кожному місяці.

Дослідження «Як тане сніг?».

1. Чи є проталини: біля дерев; на схилі із сонячної сторони; на затемненому схилі; на рівній місцевості?
2. Коли сніг розтає швидше: уранці, удень чи ввечері?
3. Чи багато струмків від талого снігу?

Послухай, якими звуками сповнена твоя місцевість.
Який аромат має повітря?
Які зміни відбулися після зими?

Уявіть і розкажіть, яка весна на дотик, на слух, на смак.

Придумай казку «Куди поспішає весняний струмок».

Дослідження «Весняна гілка». Розглянь на гілках бруньки.

1. Зріж декілька гілок дерев і кущів з нерозкритими бруньками для спостережень.
2. Зрізані гілки постав на підвіконні в склянку з водою.
3. Спостерігай щодня, що відбуватиметься з рослинами.
4. Сфотографуй чи запам'ятай, як вони виглядають у цей день.

Прочитай вірш.

Дуже радісна пора

Впрягся день в блакитний віз,
через гори, через ліс
він до нас весну привіз.
Плаче тітонька зима,
що морозу більш нема,
що повіяв теплий дух
і пропав її кожух,
що промочила вся дотла
від весняного тепла.
— Цінь-цвірінь!
Зимі кінець! —
репетує горобець.

— Дзень-дзелень! —
дзвенять струмки.
На сопілоньках шпаки
Виграють, що сили є.
В мідний бубон сонце б'є,
і стрибає дівтора, —
дуже радісна пора!

М. Хоросницька

Прочитай рядки, у яких розповідається, коли прийшла весна.
Як почувала себе зима?
Хто, на твою думку, найбільше радів приходу весни?

Весна в уяві людей завжди була живою істотою — дівчиною у вінку. Це образ веснянки. Наші пращури вірили, що весна швидше прийде, якщо її покликати. Вони створювали пісні-заклички, якими зустрічали весну.

Знайди в Інтернеті й послухай заклички весни.

Щоб весна швидше прийшла, її задобрювали солодким печивом у формі жайворонків, водили хороводи та співали весняних пісень. Зустринь і ти весну так, як зустрічали її наші предки.

Вивчіть тексти веснянок і заспівайте разом з однокласниками у школі.

Підготуйте інсценування веснянок.

Вийди, вийди, сонечко,
На дідове полечко,
На бабине зіллячко,
На наше подвір'ячко,
На весняні квіточки,
На маленькі діточки.
Тут вони граються,
Тебе дожидаються.

Благослови, мати,
Весну закликати!
Весну закликати,
Зиму проваджати!
Зимочка в возочку,
Літечко в човночку!

Просимо ми, просив тато і мати:
— Прилітайте, пташки до нашої хати!
— Гуси, гуси, вам на гніздо, а нам на добро.
(Кидають жмут сіна чи соломи).
— Гуси, гуси, вам на гніздечко, а нам на здоров'ячко!
— Лелеко, татку, збудуй нам хатку!

РАННЬОКВІТУЧІ РОСЛИНИ

Навесні найпершими з'являються підсніжники. А потім розцвітають синьоокі проліски, тендітні крокуси, жовті кульбаби, ніжні фіалки й пахучі конвалії.

А як цвітуть сади! Абрикоси, розлогі яблуні, груші, сливи та вишні густо уквітчані білим або рожевим цвітом.

Вивчи вірш.

Сонечко так щедро сяє

Сонечко так щедро сяє,
Вітер хмароньки збирає.
Теплий дощик змочить поле,
Трави, квіти, все навколо.
Диво станеться в природі:
Зацвіте все на городі,
Забуяє зелень в полі —
Буде всього в нас доволі.

О. Війтик-Ющук

Назві явища природи, завдяки яким здійснюються весняні дива.
У яку пору року відбуваються події у вірші?
Про що говорить авторка в останньому рядку вірша?

Природа забезпечує мешканців нашої планети всім необхідним: теплом, повітрям, водою та їжею.

Чарівні, прекрасні весняні квіти — справжні провісники весни. Своєю появою вони повідомляють, що надходить радісна пора пробудження природи від зимового сну. Ще навкруги лежить сніг, а вони піднімають свої голівки до сонця. Спочатку зеленіють невеликі листочки, а згодом з'являються на тендітних стебельцях ранньоквітучі весняні квіти.

Сон великий — рідкісна рослина. Ця квітка цікаво реагує на зміну погоди: на дощ чи негоду стуляє пелюстки й схиляється до землі — «засинає». Звідси й походить назва — сон-трава.

Не поспішай рвати ці чудо-створіння! Недбале ставлення до рослин може призвести до їхнього повного зникнення на Землі.

Ранньоквітучі трав'янисті рослини називають *підсніжниками*.

Роздивися квіти. Про що тобі розкажуть зірвані рослини?

пролісок

підсніжник

мати-й-мачуха

фіалка

Чому весняним квітам краще рости в лісі, ніж на підвіконні в теплій оселі?

Розкажи, що ти можеш зробити, щоб зберегти весняні квіти.
Як ти допомагатимеш весняним квітам?

Дослідження «Порівнюю рослини». Поспостерігай за рослинами.

1. Роздивися наземну й підземну частину однієї з рослин.
2. Відшукай хвойне та листяне дерево чи кущ. Як вони змінилися?
3. Розглянь ближче бруньки на декількох деревах і кущах. Сфотографуй чи зроби малюнок бруньки. Чи однакові бруньки на всіх деревах?
4. Порівняй.
5. Зроби висновок.

Навесні від тепла й сонячного світла проростає насіння, швидко ростуть молоді паростки, розпускаються листя та квітки на деревах і кущах.

Збережи ранньоквітучі рослини!

РОСЛИНИ ПОТРІБНІ ЛЮДЯМ

Коли сонце протягом дня пригріває й стає тепло, на деревах і кущах розпускаються бруньки й гілки вкриваються молодим духмяним листям. Як тільки розтане сніг, зацвітають ранньоквітучі рослини, а за ними — верба, ліщина, осика та безліч інших рослин, що пробудилися від зимової дрімоти, потягнулися до сонця, набрали в стебла життєдайної весняної вологи.

Розглянь малюнки.

На які дві групи можна поділити зображені рослини?
Як людина використовує дикорослі рослини?

Відгадай загадку.

У лісі зростав, у столяра побував,
у кімнаті оселився, скатертиною накритися.

Розглянь ілюстрацію. З чого виготовлено стіл? Що ще виготовляють з дерева?

Відгадай загадку.

Книжечки маленькі, аркуші біленькі.
В них вчимося ми писати,
додавати й віднімати.

А з чого виготовлено підручник? Чи знаєш ти, що папір виготовляють з дерева?

Пригадай, з чого ще виготовляють папір.

Розглянь малюнки. Що з чого виготовлено?

Як люди використовують рослини?
Які рослини ростуть біля твого будинку?

Прочитай оповідання.

Гринджолята

(Скорочено)

У нас біля тину росла стара груша. Верхні гілки в неї почали вси-хати, грушок на ній майже не було.

— Давай, Степане, спляємо цю грушу, посадимо тут моло-деньку, — сказав батько.

От ми восени її спляли. Пеньок викорчували, стовбур поруба-ли. Батько дві крони відділив, обдивився їх гарненько й там, де вони згиналися, обрізав.

— Дивися, Степане, які санчата добрячі з цієї деревини ви-йдуть. Майже готові гринджолята! Трохи підрівняєш, підстружеш — і полозки готові.

Посадили ми нову грушу, а біля неї декілька яблуньок. Ідемо до хати, а батько й каже:

— Степане, ти полозки пообстругував?

— Ні, — кажу, — не обстругував. — Ти мені покажи, як санчата робити.

Батько повеселішав. Узяв сокиру й заходився обстругувати полозки.

— Ось тобі, — каже, — і готові полозки. Бери рубанок і рівняй. Низ поки що не чіпай.

Нелегка це справа — стругати рубанком висохлу грушеву деревину. Аж руки зімліли...

Батько зробив верх санчат із соснових дощок. Вийшли красиві й великі ґринджолята.

Прийшла зима, випав перший сніг. Випробувати санки ми прийшли разом з батьком. Він сів посередині. Перед ним сіли Орися та Тоня, а я, Петро з Олексою сіли позаду. І ми ринулися з гори по першому снігові. Батько охкав і сміявся, а ми весело кричали. А в кінці гірки батько пригальмував ногою, і всі ми попадали в сніг. Обтріпувались і сміялися.

Усю зиму ми каталися на наших санчатах-ґринджолятах. На них ми возили хмиз з долини, очерет із ставу. Що завгодно можна було покласти, такі вони зручні й легкі.

Надворі вже весна, і ґринджолята стоять у сараї. Чекають знову зими.

За В. Грінчаком

Полозки — нижня частина санчат.

Яку корисну справу зробили батько із сином?

Як привчав батько Степана до праці?

Чому, на твою думку, ґринджолята вийшли такими вдалими?

Чого навчав батько свого сина?

Праця звеличує людину.

ТВАРИНИ НАВЕСНІ

Особливості життя тварин навесні

Птахи будують нові гнізда. Незабаром у них з'являться пташенята. Змінюють своє зимове вбрання лосі, олені, козулі, зайці, лисиці та білки. Де-не-де ще лежить сніг, але вже з'являються комахи. Вилітають із зимових сховищ метелики, сонечка, жужелиці, джмелі, оси та бджоли. У лісі на поверхні мурашників закопошилися руді лісові мурашки. Настає пожвавлення й у водоймах. Залишають свої зимувальні ями судак, лящ і плітка. Починається нерест у риб.

Розглянь малюнки. Які тварини на ньому зображені? Хто з них літає? Хто плаває? Хто ходить? Хто скаче? А хто повзає?

Відгадай загадки.

1. Повзун повзе, багато голок везе.
2. Маленьке, сіреньке, а хвостик, як шило.

Ти вже знаєш, що тварин можна поділити на дві групи: **дикі** та **свійські**.

Цікава інформація

Бабак Тимко — головний народний синоптик України. Якщо день сонячний, бабак бачить свою тінь, лякається й повертається до хатинки. Це означає, що весна буде пізньою. Якщо день похмурий, тіні немає й бабак не хоче повертатися в хатинку, — буде рання весна.

Дикі тварини

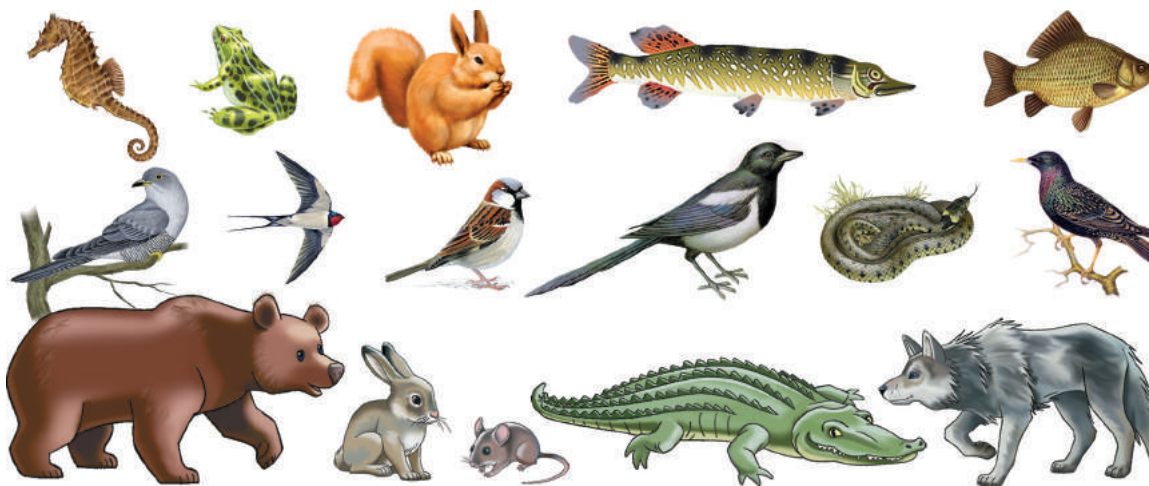
Дикі тварини всі різні. Наприклад, мурашка маленька, а лось великий. Вовк сірий, лисиця руда ...

Дикі тварини вміють маскуватися. Одним з них допомагає забарвлення хутра, інші чудово ховаються в норах, у кронах дерев, у траві. Вони не люблять, коли їм надокучають, і часто бояться людей. А деякі з них можуть бути небезпечними. Тому не переслідуй тварин, не торкайся й не намагайся їх упіймати.

Дикі тварини самі піклуються про себе та про своє потомство.

Розглянь малюнки. Що не так зображено в кожному ряду?

Позмагайтеся! Хто більше назве диких тварин, які ходять, плавають, стрибають, повзають і літають?

Живуть тварини в горах, річках, морях та океанах, у лісі та землі. Тут вони знаходять поживу, ховаються від ворогів.

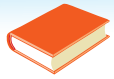
Знайди в Інтернеті й подивися сюжет про вигодовування малят тварин.

Розкажи, у яку пору року відбуваються події. Чому ти так вважаєш? Поспостерігай за поведінкою тварин.

Що вразило тебе найбільше?

**Звірі — тварини. Їхнє тіло покрите шерстю.
Дитинчат вони вигодовують молоком.**

Прочитай казку.

Лисиця та їжак

Українська народна казка

Лисиця поверталася з невдалого полювання. У животі бурчить від голоду. Іде, солодкими оченятами позирає, а назустріч їй їжак.

— Здоров був, їжаче!

— Здоровенькі й ви будьте, — відповів їжак і згорнувся клубочком.

— Як здоров'ячко?

— Спасибі.

— А давно ми не бачилися, голубчику. Давай на radoщах поцілуємося.

— Не можу, — відповідає їжак. — Я ще не вмивався.

— А знаєш, — каже лисиця, — я тепер уже не їм м'яса, тільки овочі. Сьогодні цілий ранок з кроликами на капусті паслася. Та й наїлася ж!..

— Та що ви кажете?! А я оце саме хотів вам сказати, що біля старої вільхи виводок тетерят пасеться.

— Де це? — так і підскочила лисиця.

— За струмочком праворуч. Та куди ж ви?

— Побіжу, ніколи... — І лисиці як не було.

Розгорнувся їжак:

— Піди-но, побігай! Нас, голубонько, не обдуриш...

Та й потунав їжак далі.

Назви зображених тварин. Де вони живуть?

Розкажи про лисицю та їжака. Порівняй тварин за зовнішньою будовою. Чим вони подібні? Чим відрізняються?

Які ознаки живих організмів мають дикі тварини?
Де живуть дикі тварини?

Тварини — живі організми.

Тварин дуже багато. Усі вони різні й живуть у різних місцях.

Свійські тварини

Свійські тварини живуть поруч з людьми. Вони доглядають за ними, годують і лікують.

Свійські тварини живуть в очікуванні потепління. Ґрунт і повітря поступово прогріються — і трава буде швидко рости. У теплий період року тварин випасатимуть на пасовищах.

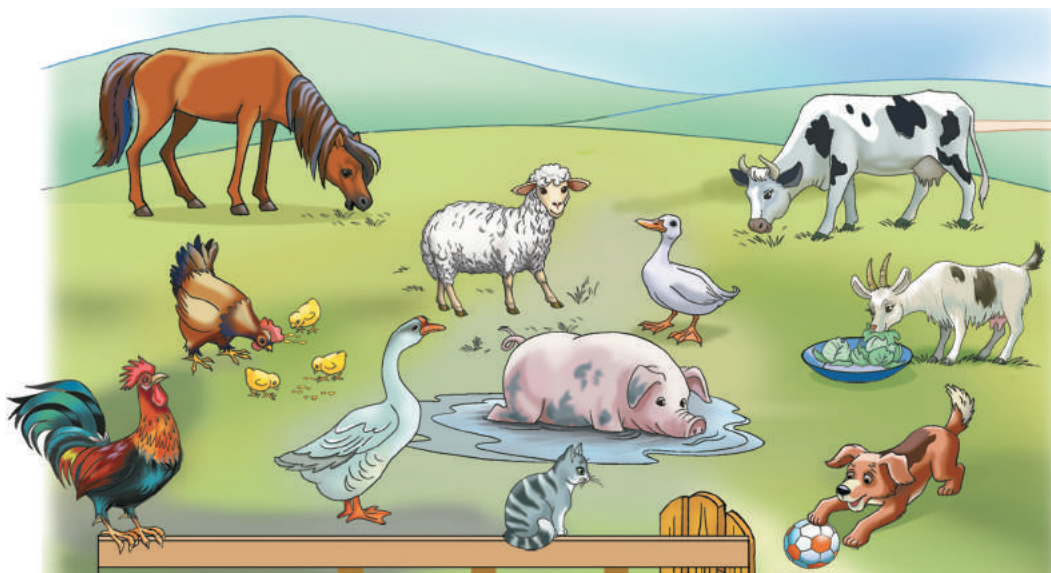

Відгадай загадку.

Один всю роботу робить,
другий господаря молоком поїть,
третій хату стереже.

Розглянь малюнок. Знайди відгадки на малюнку.
Розкажи, де живуть кінь, корова та вівця. Хто про них піклується?
Чому люди піклуються про курей, гусей та поросят?

Поясни, чому кінь — свійська тварина.

Міркуй так: «Свійських тварин людина доглядає, годує та лікує. Про коня людина піклується. Тому кінь — свійська тварина».

Поясни, чому індик — свійська тварина.

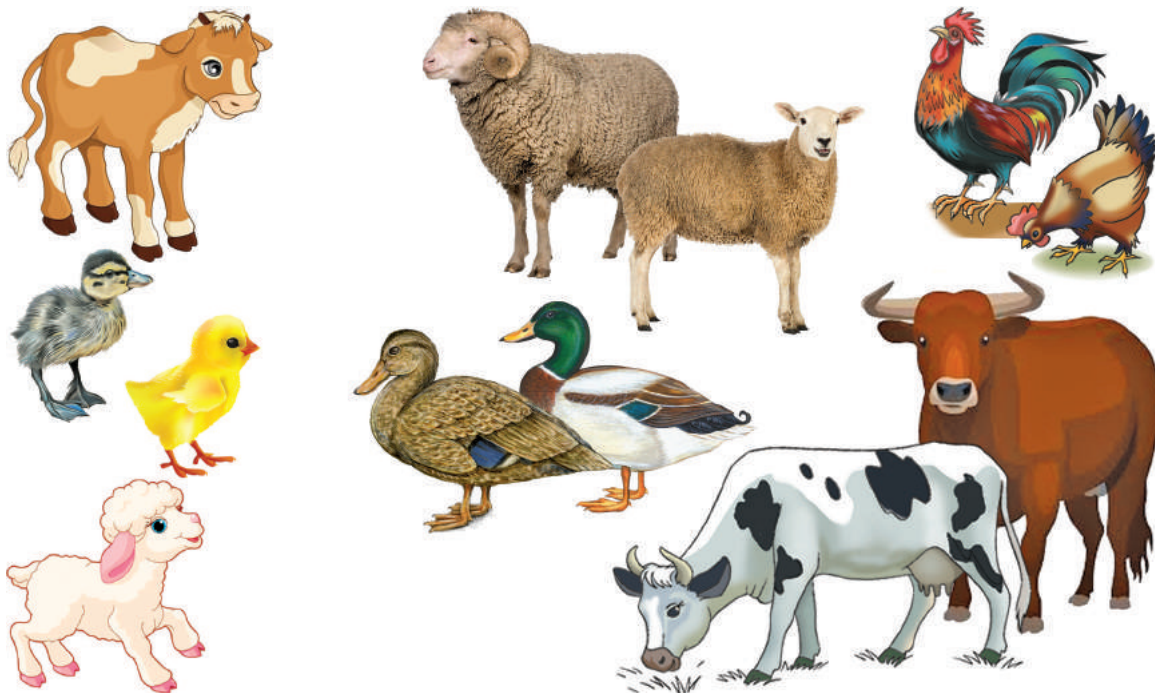

Яких свійських тварин ти знаєш? Де вони живуть?
Чому їх називають *свійськими тваринами*?

Де тобі доводилося бачити свійських тварин? Розкажи про одну з них.

Розгляньте малюнки. Обговоріть, хто ким стане.

Якщо в тебе є кіт, собака або інша свійська тварина, розкажи про неї в класі.

Свійські тварини живуть поруч з людиною.

Домашні улюбленці

Розкажи, хто з тварин живе у твоїй оселі.

Розкажи про одну з цих тварин.
Чи знаєш ти, як за ними доглядати? Розкажи.
Хто вибирав кличку для тварини?
Хто за нею доглядає?
За що ти любиш цю тварину?

Де тваринам живеться краще: в оселі чи серед природи?

Піклуйся про тварин, які живуть у тебе вдома.

МАЛИМ КОМАХАМ УСЕ ПІД СИЛУ

Комахи — найчисленніша й найрізноманітніша група тварин на Землі. Коники, жуки, метелики, мухи, бджоли, бабки, комарі — найдавніші живі організми. Одні переробляють рештки тварин, інші допомагають рости деревам, очищають ґрунт, а бджоли, наприклад, є дуже корисними для людей — дають мед, а з шовкопрядів отримують нитки для виготовлення шовку.

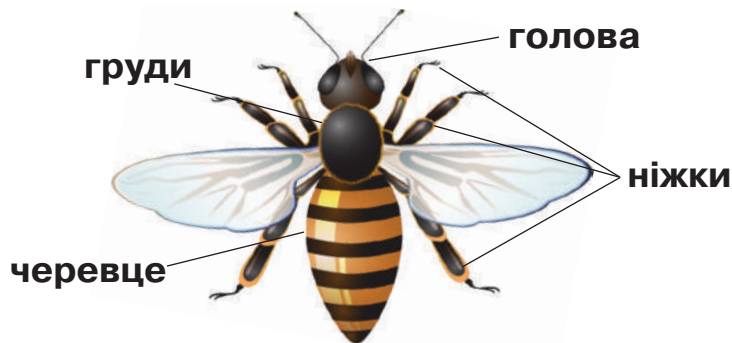
Однак деякі комахи шкодять здоров'ю людини, псують продукти, що зберігаються на складах, музейні експонати та книжки в бібліотеках. А скільки прикросців завдають набридливі мухи! Тобі варто остерігатися роздратованих джмеля, осі та бджоли, волохатої гусені метелика, яскраве забарвлення яких попереджає: «Ми — отруйні!»

Поспостерігайте за тваринами.
Які комахи першими з'являються навесні?
Де їх можна зустріти?

Розглянь будову комах.

У природі комах дуже багато. А за якою ознакою їх об'єднують в одну групу?

Полічи, скільки ніжок вони мають.

Комахи — це тварини, які мають **шість ніжок**.

Без комах не можуть існувати ні рослини, ні тварини.

Назви тварин, зображених на малюнку. Визнач, які з них комахи.

За якими ознаками визначають комах?
Поясни, чому бджола — комаха.

Мурашка, муха, сонечко, хрущ, джміль — це комахи.

Як живуть мурашки

Відгадай загадку.

Є у лісі хата, в ній кімнат багато.
Тут живе отара добрих санітарів.
Ти цю хату не чіпай — санітарам спокій дай.

Так, це мурашник, а в ньому живуть **мурашки**. Кожна з них має свої обов'язки. Мурашки дуже корисні. Вони знищують шкідників лісу. Наприклад, гусениць, які поїдають листя рослин. Мурашки все роблять дуже старанно. Мурашки-робітники, наприклад, дбають, щоб у коморах було вдосталь поживи. Вони її приносять іншим мурахам. Мурашки-вартові охороняють мурашник від ворогів, а мурашки-розвідники шукають поживу й сповіщають мурашок-робітників. У мурашнику ще є мурашки-няньки, мурашки-санітари.

Мурашки — найдавніші комахи на планеті. Вони не дуже відрізняються від своїх прадавніх родичів. Деякі мурашки можуть пролежати під водою декілька днів та оживають, якщо їх перемістити в сухе тепле місце.

Напевно, тобі доводилося чути, що мурашки дуже сильні тварини. Це справді так. Мурашка може підняти вагу, яка майже в сто разів важча за неї.

Дізнайся, яку роботу виконують мурашки-няньки та мурашки-санітари.

Розглянь ілюстрації. Склади розповідь про життя мурашок.

Знайди в Інтернеті й подивися сюжет про дослідження мурашок.

Чим корисні мурашки?

Чи потрібно охороняти мурашок і мурашники? Чому?

Там, де є мурашники, ліс здоровий та чистий.

Людині є чого повчитися в комах. Хто хоч раз катався на велосипеді, той знає про зубчасту передачу. Раніше від людини її винайшла личинка жука; бабка стала праобразом гвинтокрила; світлячки надихнули інженерів на створення ефективних світлодіодів.

Метелики, оси й сонечка своєю красою надихають дизайнерів. А от у бджіл можна повчитися працелюбності. Світло вони використовують, як компас. Нюх у комах теж надзвичайний.

Світлодіод — пристрій, який випромінює світло при пропусканні через нього електричного струму.

Цікава інформація

Катерина Малкіна з м. Маріуполя отримала золоту медаль за проект «Метод утилізації поліетилену».

У своїй роботі Катерина запропонувала вирішення проблеми перероблення пластикових відходів за допомогою личинок жуків.

Більшість комах не шкідливі, а деякі — наші добрі друзі.

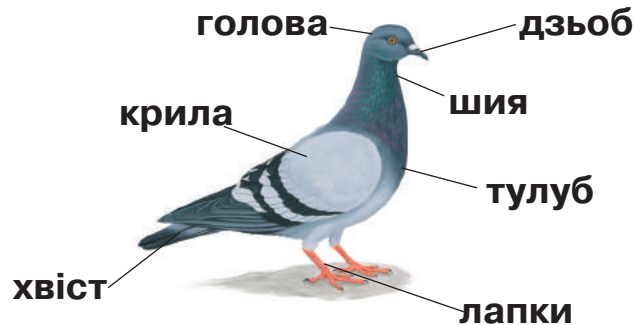
ПТАХИ ПРИНЕСЛИ НА КРИЛАХ ВЕСНУ

Навесні сповіщають про себе співом **птахи**. Тіло в птахів покрито **пір'ям**. Це одна з ознак, за якою птахи відрізняються від інших тварин.

Розглянь будову птаха.

Поспостерігай за птахами. Які птахи вже повернулися з теплих країв?

Дізнайся, де птахи будують свої гнізда.

Розкажи, чи доводилося тобі спостерігати, як пташки будують гнізда. Де розмістили птахи свою домівку? Якої форми гніздо? Якими матеріалами вони користуються? Високо чи низько воно розміщене?

За якою ознакою ти впізнаєш птаха?
З яких частин складається тіло птаха?

Розглянь малюнки. «Збери» і прочитай назви птахів.
Розкажи, за якими птахами тобі доводилося спостерігати.
Що ти знаєш про них?

лобуг

тяде

цогьбоер

сакйю

нисяиц

рокаос

У народі кажуть: синиця — невелика птиця, проте пара синиць сад від гусені збереже. У багатьох країнах світу з вдячністю за знищення шкідників полів і городів.

Люди встановили пам'ятники птахам.

Розглянь ілюстрації. Яких птахів зображено?

м. Лондон
(Велика Британія)

м. Ульм (Німеччина)

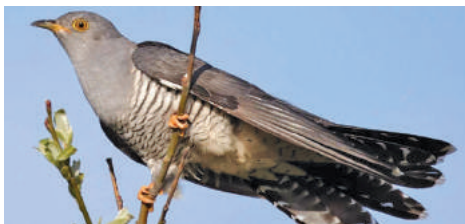
м. Київ (Україна)

Дізнайтеся, у яких країнах і за які корисні справи люди вшанували птахів.

Як зозуля піклується про своє потомство?

Птахи — це тварини, тіло яких покрите пір'ям.

МЕШКАНЦІ ВОДОЙМ

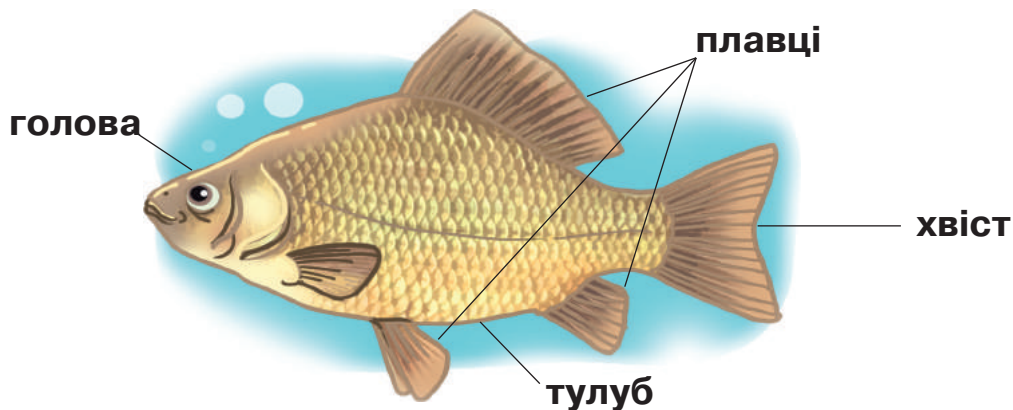

Риби — це тварини, тіло яких покрите слизькою **лускою**. Цією ознакою риби відрізняються від інших тварин. Усі риби різні.

Риби — це мешканці водойм. Вони живуть у прісних і солоних водоймах. Такі риби, як короп, карась, лин, окунь, щука, сом, водяться в прісних водоймах. У водоймі риби дуже обережні, їх побачити майже неможливо. На тлі темного дна водойми їх узагалі не видно. Риби чудово пристосовуються й маскуються у водному середовищі.

Розглянь будову риби.

Що допомагає риbam плавати?
Яких риб тобі доводилося бачити? Пригадай, де.
Чи доводилося тобі тримати в руках живу рибу?
Чи легко її втримати?
Чим покрите тіло риби?

Що допомагає риbam бути спритними та швидкими?

Поспостерігай за акваріумними рибками.
Як вони рухаються?
Для чого рибкам плавники?

Кожен плавник відіграє свою роль. За допомогою хвоста риба швидко рухається вперед. Грудні плавці допомагають повертатися праворуч і ліворуч, спинні плавці утримують рибу на воді, і вона не перевертається черевцем догори.

 Розглянь малюнки. Яких риб зображено?

 Знайди карася й сома. Чим вони подібні? Чим відрізняються?

 Позмагайтеся! Хто назве більше риб?

Риби живуть у річках, озерах, морях і ставках.

У річках, озерах, ставках живуть: сом, карась, щука,

 Доповни речення. Знайди риб на малюнку.

У Чорному й Азовському морях живуть бичок, кефаль, морська лисиця, катран,

 Яких тварин називають *рибами*?
Назві частини тіла риби.

 Чим подібні комахи та риби?

Риби — тварини. Їхнє тіло покрите слизькою лускою.

ПРОЕКТ «ДОПОМОГИ ПРИРОДІ МОЖЕ КОЖНИЙ»

Наша держава дбає про охорону природи. Щоб не забруднювати повітря, воду та ґрунти, на заводах і фабриках установлюють обладнання. Створюють заповідники, де заборонено вирубувати дерева й кущі, збирати й витоптувати трав'янисті рослини. Не можна полювати на звірів і птахів, виловлювати рибу, метеликів та інших тварин.

Червона книга України — це основний документ, у якому узагальнено матеріали про сучасний стан рідкісних видів тварин і рослин, тих, що знаходяться під загрозою зникнення.

Забруднення річок та озер, знищення лісів і цілих видів рослин і тварин — справа рук людини. Проте тільки людина може врятувати природу.

Наш обов'язок — зберегти красу природи, її життя. Без природи людина також загине. Обереганя природи — це збереження життя людини.

Рослини та тварини, які зникають, потребують охорони та захисту.

Поділіться на групи для спільної роботи в командах: «Проліски», «Жайворонки», «Рятівники». Оберіть теми для своїх досліджень. Презентуйте виконані роботи.

Спілкуйтеся на тему «Весна». Складіть план роботи в командах.

- Назвіть тварин, які занесені до Червоної книги України.
- Складіть правила допомоги тваринам і рослинам.
- Поцікавтеся, як охороняють рослини і тварин вашої місцевості.
- Розгляньте форзац 2. Назвіть рослини і тварин, які зображені на ньому.

Радість співпраці з іншими

відчув / відчула

усвідомив / усвідомила

мені допомогли

Праця в групі...

- Моя допомога була
- Мене вразило
- Я навчився / навчилася

СТОРІНКА МОЇХ ДОСЯГНЕНЬ

Я вже знаю та вмію!

Куди птахи повертаються з теплих країв?
Чому лелеки повертаються з далеких країв?

Розглянь малюнки. Назви диких тварин. Назви свійських тварин.

Які тварини живуть у лісі? У водоймі?

Розглянь малюнки. Назви птахів. Розкажи про тих, за якими тобі довелося спостерігати.

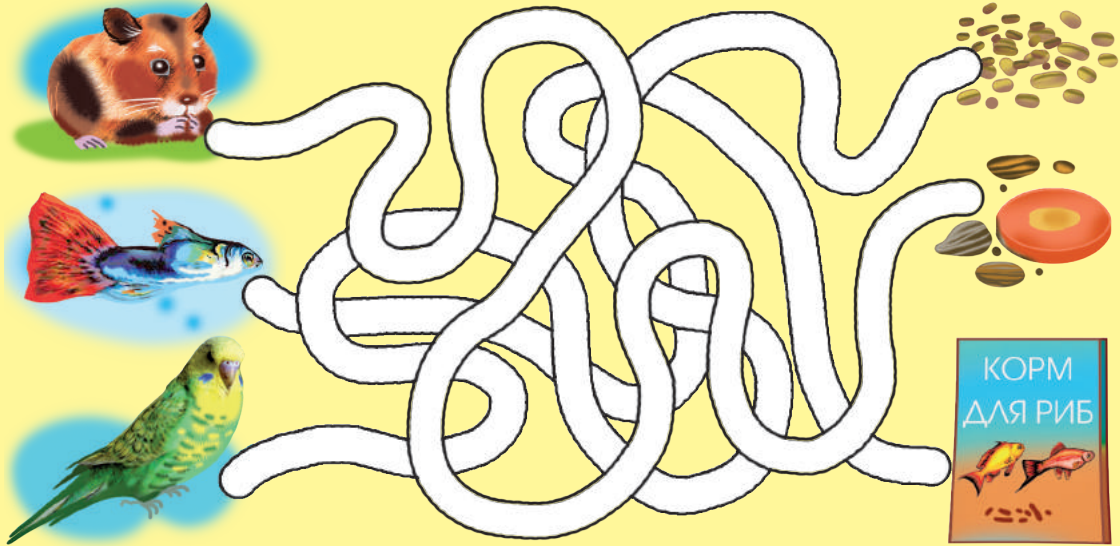

Розглянь малюнки. Назви тварин, які не належать до комах.

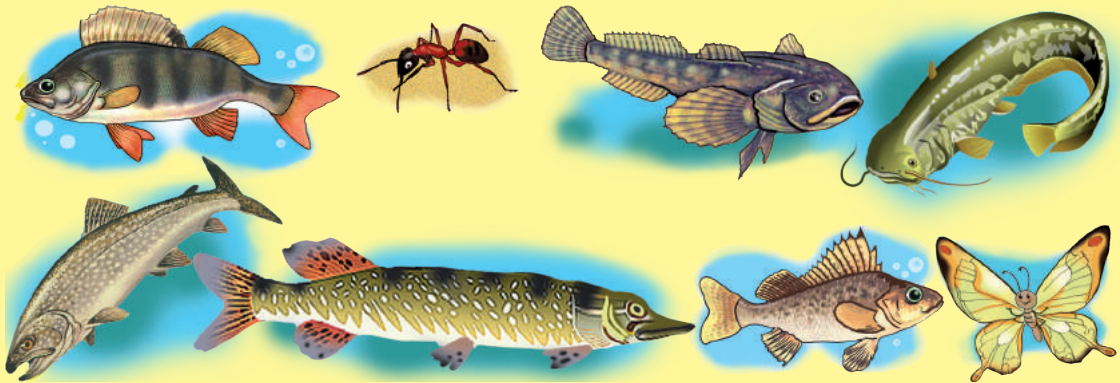

Чим живляться твої домашні улюбленці?

Розглянь малюнки. У кожному ряду назви «зайву» тварину.

Розглянь малюнки.

Назви рослини, які занесені до Червоної книги України.

ЗМІСТ

Від автора	3
------------------	---

Осінь мандрівка

Пізнаю навколишній світ	4
Природа та рукотворний світ	7
Вплив сонця на сезонні явища в природі	11
Осінь — щедра господиня	16
Осінні турботи тварин	22
Пізнаю свій рідний край	26
Чому буває день і ніч. Доба	30
Розпорядок дня	34
Обертання Землі навколо Сонця	35
Повітря та його властивості	42
Термометр. Вимірювання температури повітря	49
Вода та її властивості	51
Проект «Осінь зиму зустрічає»	58
<i>Сторінка моїх досягнень</i>	59

Чарівна зимова казка

Зима прийшла — хуртовини принесла	61
Тварини взимку	65
Новорічні та Різдвяні свята	67
Рівнини та гори	71
Яри та балки	73
Гірські породи	75
Земля — наша годувальниця	80
Кімнатні рослини	83
Проект «Ой весела в нас зима!»	85
<i>Сторінка моїх досягнень</i>	86

А що ти, весно, нам принесла?

Настала радісна пора, бо прийшла до нас весна!	88
Ранньоквітучі рослини	91
Рослини потрібні людям	93
Тварини навесні	96
Малим комахам усе під силу	101
Птахи принесли на крилах весну	104
Мешканці водойм	106
Проект «Допомогти природі може кожний»	108
<i>Сторінка моїх досягнень</i>	109

Навчальне видання

Андрусенко Ірина Володимирівна

Я досліджую світ

Підручник для 2 класу
закладів загальної середньої освіти

(у 2-х частинах)

Частина 1

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за державні кошти. Продаж заборонено.

В оформленні підручника використано матеріали з інтернет-видань,
що знаходяться у вільному доступі.

Художники В. Дунаєва, Н. Мордас, Ю. Мітченко

Редактор *Н. Батуринська*
Художній редактор *О. Андрущенко*
Технічний редактор *Л. Ткаченко*
Комп'ютерна верстка *Г. Нурко*
Коректор *І. Барвінок*

Підписано до друку 03.05.2019 р. Формат 84×108/16.
Папір офс. Гарнітура PetersburgС.
Друк офс. Ум. др. арк. 11,76. Обл.-вид. арк. 15,542.
Ум. фарбовідб. 40,32.
Наклад 26 595 прим.

Видавництво «Грамота»,
вул. Паньківська, 25, оф. 13, м. Київ, 01033.
Тел./факс: (044) 253-98-04, тел.: 253-90-17, 253-92-64.
Електронна адреса: info@gramota.kiev.ua
www.gramota.kiev.ua

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру України
суб'єктів видавничої справи ДК № 341 від 21.02.2001 р.

UNISOFT

у ПП «ЮНІСОФТ», 61036, м. Харків, вул. Морозова, 13 б
www.unisoft.ua

Свідоцтво ДК № 5747 від 06.11.2017 р.

